

Я.У. Прыстаўка

LATINA AETERNA

Зборнік тэкстаў і
практыкаванняў
па лацінскай
мове

Я.У. Прыстаўка

LATINA AETERNA

Зборнік тэкстаў і
практыкаванняў па
лацінскай мове

Масква
Букстрим
2013

УДК 811.124
ББК 81.2Латин-923

Р э ц е н з е н т ы:

кандыдат філалагічных навук, дацэнт **В. Г. Пракапчук**
кандыдат філалагічных навук, дацэнт **А. У. Кірычэнка**

Прыстаўка, Я.У.

Latina aeterna : зборнік тэкстаў і практыкаванняў па лацінскай мове / Я. У. Прыстаўка. – Масква : Букстрим, 2013. - 72 с.

ISBN 978-5-499-00331-2

У зборнік увайшлі сентэнцыі антычных і пазнейшых аўтараў, арыгінальныя ўзоры рымскай паэзіі і прозы (Ціт Лівій, Цыцэрон, Гарацый, Авідый, Марцыял і г.д.), а таксама фрагменты новалацінскай літаратуры Вялікага Княства Літоўскага. Прапанаваны практыкаванні па лацінскай граматыцы і заданні, якія дапамагаюць засвоіць паходжанне гуманітарнай тэрміналогіі, прасачыць уплыў лацінскай мовы на лексічны і фразеалагічны фонд еўрапейскіх моў.

Для студэнтаў гуманітарных факультэтаў.

УДК 811.124
ББК 81.2Латин-923

ПРАДМОВА

Лацінская мова - гэта ўнікальны феномен сусветнай цывілізацыі. Гаворка невялікага племені лацінаў, засяляўшых цэнтральную частку Апенінскай паўвыспы, мова магутнай Рымскай дзяржавы, якая распасціралася ад Атлантычнага акіяна да Каспійскага мора, пазней - сродак афіцыйных зносінаў, справаводства і рэлігійнай камунікацыі, які яднаў сярэднявечную Еўропу, мова першых універсітэтаў і шматлікіх навуковых трактатаў, крыніца натхнення вялікіх дзеячоў Рэнесансу, мова вытанчанага паэзіі, на якой нашыя продкі ўслаўлялі сваю радзіму...

Лаціна і сёння жыве! Мы бачым яе ў лексіцы і граматыцы еўрапейскіх моў (асабліва т.зв. раманскіх - італьянскай, французскай, іспанскай, партугальскай, румынскай); яна стала глебай, на якой расквітнелі тэрміналогія гуманітарных навук, хімічная і біялагічная наменклатуры; шматлікія лацінамоўныя інскрыпцыі аздабляюць нашыя гарады, а прыгожы лацінскі афарызм служыць прыкметай вытанчанага маўлення і эрудыцыі.

Менавіта таму кніга, якую Вы трымаеце ў руках, называецца "Latīna aeterna" ("Вечная лаціна"). У выданні чытач знойдзе векапомныя сентэнцыі і арыгінальныя фрагменты лепшых рымскіх паэтаў і празаікаў (Цыцэрона, Сенекі, Авідыя, Вергілія і Марцыяла), а таксама ўрыўкі з лацінамоўнай літаратуры Вялікага Княства Літоўскага (Ян Радван, Андрэй Волан, Мацей Сарбеўскі). Практыванні, змешчаныя ў кнізе, пакліканы паказаць, што лаціна і ўвогуле антычнасць - яны вельмі блізкія да нас, імі прасякнуты самыя разнастайныя сферы нашага жыцця. У гэтым не будзе сумнявацца той, хто выканае ўсё "заданні для кемлівых".

Спадзяюся, што вывучэнне лаціны будзе прыемным і пазнавальным для Вас! *Viam supervādet vadens!* Дарогу адужае той, хто ідзе!

УМОЎНЫЯ СКАРАЧЭННІ

Cat. – Гай Валерыў Катул (87 – к. 54 да н.э.), рымскі лірычны паэт.

Cic. – Марк Тулій Цыцэрон (106–43 да н. э.), рымскі палітык, аратар і тэарэтык красамоўства.

Erasm. – Эразм Ратэрдамскі (1469–1536), пісьменнік, дзеяч Адраджэння.

Hor. – Квінт Гарацый Флак (65–8 да н. э.), рымскі паэт.

Hug. – Гай Юлій Гігін (II ст. н.э.), рымскі міфаграф.

Juv. – Дэцым Юній Ювенал (каля 60 – каля 127 н. э.), рымскі паэт-сатырык.

Liv. – Ціт Лівій (59 да н. э. – 17 н. э.), рымскі гісторык.

Lucr. – Ціт Лукрэцый Кар (к. 98–55 да н. э.) – рымскі філосаф і паэт.

Mart. – Марк Валерыў Марцыял (к. 40–102 н. э.), рымскі паэт.

Ovid. – Публій Авідый Назон (43 да н.э. – каля 18 н.э.), рымскі паэт.

Petr. – Гай Петроній Арбітр (?–66 н. э.), рымскі пісьменнік, аўтар твора “Сатырыкон”.

Phaedr. – Федр (к. 15–70 н. э.), рымскі байкапісец.

Radv. – Ян Радван (II пал. XVI ст.), беларускі лацінамоўны паэт.

Sarb. – Мацей Казімір Сарбеўскі (1595–1640), новалацінскі паэт-лірык, “хрысціянскі Гарацый”.

Sen. – Луцый Аней Сенека (каля 4 да н. э. – 65 н. э.), рымскі філосаф-стоік.

Syr. – Публій Сір (I в. да н. э.), рымскі мімаграф, збіральнік сентэнцый.

Ter. – Публій Тэрэнцый Афр (190–159 да н. э.), рымскі камедыёграф.

Verg. – Публій Вергілій Марон (70–19 да н. э.), рымскі паэт.

Volan. – Андрэй Волан (1530–1610), беларускі мысляр і тэолаг.

Занятак 1. Алфавіт. Правілы чытання. Націск

Запішыце лацінскія словы кірыліцай, пастаўце націск.

1) Manus, servus, alba, corvus, esse, vita, urbs, collum, solus, umbra, forum, dominus, cupidus, maximus, struere, studere, audio, servire, vivere, cogitare, divinus, urbanus, origo, caelum, caecus, laudo, clamare, proelium, aedifex, senatus, praetor, requies, praesidium, haud, hodie, diaeta, hodoeporicon.

2) Quamquam, aes, unguis, quinque, scientia, rhythmus, quidquid, audacia, charta, sanguis, poeta, aer, aequus, equus, accedentia, tristiae, consuetudo, projectio, janua, ratio, majores, thesaurus, schola, arbitri, discipulus, quisque, quaero, sanctus, fortuna, agricola, pulcher, acceleratio, tabula, princeps, occido, occipio, necessarius, incola, gymnasium, quadratus, machina, aetas, lyra.

3) Homerus, Miltiades, Sphinx, Gracchus, Juppiter, Quirites, Achilles, Sophocles, Philippus, Archimedes, Xerxes, Pyrrhus, Juno, Bacchus, Venus, Minerva, Cyclops, Zephyrus, Diogenes, Cicero, Themistocles, Aristophanes, Publius Ovidius Naso, Cato Major, Lucretius, Gajus Julius Caesar, Tiberius Gracchus, Socrates, Aristides, Aristoteles, Xenophon, Demosthenes, Daedalus, Pythagoras, Zeuxis, Oedipus, Aurora, Tyrrhenus, Phaedrus, Lucius Quinctius Cincinnatus.

4) Athenae, Scythia, Phrygia, Boeotia, Hispania, Syracusae, Cyprus, Caucasus, Aegyptus, Rhenus, Carthago, Thebae, Etruria, Belgae, Sicilia, Carthaginenses, Troja, Europa, Asia, Latium, Thermopylae, Graecia, Sequana, Punicus, Thracia, Thetis, Britannia, Celtae, Capitolium, Delphi, Lacedaemonius, Rubico, Thessalia, Macedonia, Cimmerii.

Занятак 2. Назоўнік. І скланенне. Спражэнне дзеяслова *sunt, esse* ў цяперашнім часе. Прыназоўнікі

I. Прачытайце, зрабіце граматычны аналіз, перакладзіце: 1. Scientia potentia est. 2. Philosophia est ancilla theologiae. 3. Aurōra musis amīca. 4. (In) alis aquīlae. 5. An Tulliae amīcae estis? 6. Sine littēris non est vita. 7. Historia est magistra vitae (Cic.). 8. Schola est via scientiārum. 9. Nemo prophēta in patriā. 10. Athēnae in Graeciā sunt. 11. Ubi bene, ibi patria. 12. Polyhymnia et Calliopēa musae sunt. 13. Graecia est patria philosophiae et litterārum. 14. Non solum in terrā, sed etiam in aquā bestiae sunt. 15. Superbia et avaritia saepe causa aerumnārum et miseriae sunt.

15. De Albarutheniā

Albaruthenia (ante Lithuania) patria nostra est. Accōlae Albarutheniae sunt Moschovia (i.e. Russia), Polonia et Roxolania. Sine Albarutheniā historia Europae non est. Divitiae Albarutheniae sunt prudentia, industria et tolerantia incolārum.

II. Перакладзіце на лацінскую мову: 1. Мінерва і Гера – багіні. 2. Афіны – радзіма навукі і мудрасці. 3. Рым знаходзіцца ў Італіі. 4. Без сяброўства і міласэрнасці няма жыцця. 5. Жыццё – гэта дарога.

III. Перакладзіце на лацінскую мову: у лесе, у лес; на радзіму, на радзіме, для радзімы, без радзімы; пад вадой, пад ваду, у вадзе; для жыцця, дзеля жыцця, супраць жыцця; пасля бітвы, з сяброўкамі.

IV. Заданне для кемлівых. Як звязаны паміж сабой зубр, беларускі горад Пружаны і марка аўтамабіля “Alfa Romeo”?

V. Злучыце словы з калонкі I са словамі калонкі II, каб атрымаўся фразеалагізм. У калонцы III падбярыце значэнне фразеалагізма і патлумачце яго паходжанне.

I	II	III
дамоклаў	данайцаў	нястрымны, гучны смех
двухаблічны	меч	слабое месца
бочка	рогат	выхад з цяжкага становішча
пята	Арыядны	пастаянная небяспека
гамерычны	Ахілеса	бясплённая праца
ніць	Праметэя	крывадушны чалавек
дарункі	законы	каварная паслуга
агонь	праца	суровыя патрабаванні
драконаўскія	Данаід	нязгаснае высакароднае імкненне
сізіфава	Янус	бессэнсоўны занятак

Занятак 3. Граматычныя катэгорыі дзеяслова. *Infinitivus praesentis activi. Praesens indicativus activi*

I. Прачытайце, зрабіце граматычны аналіз, перакладзіце: 1. Cogito, ergo sum (R. Cartesius). 2. Amat victoria curam (Catullus). 3. Vivere est militare (Sen.). 4. Beate vivere est honeste vivere. 5. Bis dat, qui cito dat. 6. Qui quaerit, reperit. 7. Non olet. 8. Cum tacent, clamant (Cic.). 9. Epistula non erubescit (Cic.). 10. Aquila non captat muscas. 11. Non scholae, sed vitae discimus. 12. Natura nihil sine causa gignit. 13. Poetae saepe de victoriis Romae narrant. 14. Legere et non intellegere neglegere est. 15. Fortunam et vitam antiquae patriae saepe laudas sed recusas (Hor.).

II. Перакладзіце на лацінскую мову: 1. Яны кажучь. 2. Вы думаеце. 3. Мы вучымся чытаць па-лацінску. 4. Жыць значыць мысліць (любіць, вучыцца, перамагаць). 5. Любіць значыць аддаваць. 6. Пакуль я дыхаю, спадзяюся. 7. Мы павінны любіць і абараняць радзіму. 8. Ты вучыш арля лятаць.

III. З дапамогай слоўніка вызначце спражэнне, аснову і граматычную форму дзеясловаў, перакладзіце: *persuadere*,

animātis, audīmus, credis, regītis, ducunt, capēre, cogitant, dare, sperāre, estis, fertis, serviunt, respondet.

IV. Заданне для кемлівых. Адшукайце лацінскія інскрыпцыі ў публічных месцах нашай краіны. У якім месцы такіх надпісаў сотні? Пошукі будуць больш плённымі, калі Вы прыгадаеце, у якіх сферах лацінская мова ўжываецца часцей за ўсё.

Занятак 4. II скланенне назоўнікаў. Сінтаксіс простага сказа

I. Прачытайце, зрабіце граматычны аналіз, перакладзіце: 1. *Lupus non mordet lupum.* 2. *Remedium irae est mora (Sen.).* 3. *Natūra sanat, medicus curat.* 4. *Elephantum ex muscā facis.* 5. *Caecus si caecum ducit, ambo in foveam cadunt (Biblia).* 6. *Ignorantia non est argumentum.* 7. *Per aspēra ad astra.* 8. *Pericūlum est in morā.* 9. *Lacaena filio dicit: "Aut cum scuto, aut in scuto".* 10. *Gladiātor in arēnā consilium capit.* 11. *Verba movent, exempla trahunt.* 12. *Littēra occīdit, Spirītus autem vivīcat (Biblia).* 13. *Dulce est desipēre in loco (Hor.).* 14. *Barbam video, sed philosophum non video.* 15. *Maecēnas, amicus Augūsti, me in numēro amicōrum habet (Hor.).* 16. *Jurāre in verba magistri (Hor.).* 17. *Anīmum debes mutāre non caelum (Sen.).* 18. *Sic transit gloria mundi.* 19. *Inter arma tacent musae.*

20. *Grátia, Músa, tibi! Nam tú solátia praébes.*

Tú curaé requiēs, || tú medicína venís (Ovid.).

II. Перакладзіце на лацінскую мову: 1. Скварты заўсёды хоча. 2. Паміж гаспадаром і рабом няма сяброўства. 3. Трэба вучыцца не для школы, а для жыцця. 4. Рымляне лічаць Мінерву багіняй навукі і мудрасці. 5. Сярод вайны і небяспекі няма месца для адпачынку.

III. Заданне для кемлівых. Вырашыце рэбус: піфас + ліхтар + сабака = звар'яцелы Сакрат.

IV. Заданне на словаўтварэнне. Далучыце лацінскія прэфіксы да лацінскіх лексем з калонкі “Лексіка” і назавіце беларускія словы, якія ўтварыліся ў выніку.

Прэфікс	Значэнне	Лексіка
a-, ab-, abs	Выдаленне	traho, trāxi, tractum, 3 цягнуць origo, inis f пачатак
ad-	набліжэнне, далучэнне	sorbeo, sorbui,-, 2 наглынаць
con-, com-, co-	сукупнасць дзеяння, супольнасць	struo, strūxi, structum, 3 будаваць pono, posui, positum, 3 класці
de-	аддзяленне, аддаленне, рух зверху ўніз	struo, strūxi, structum, 3 будаваць gradatio, ōnis f павышэнне sacro, āvi, ātum, 1 асвячаць
dis-, di-	падзел	jungo, jūnxi, junctum, 3 злучаць
e-, ex-	вынятак, вылучэнне	trado, dīdi, dītum, 3 перадаваць
in-, im-, ir-	а) рух унутр, або на прадмет	duco, duxi, ductum, 3 весці jacio, jēci, jactum, 3 укідваць
	б) адмаўленне	ratio, ōnis f розум
inter-	палажэнне паміж	vocālis, is f галосная fero, tuli, latum, ferre несці
ob-, op-	супрацьдзеянне, рух насустрэч	pono, posui, positum, 3 класці struo, struxi, structum, 3 будаваць
per-	завершанасць, рух праз нешта	facio, fēci, factum, 3 рабіць specio, spexi, spectum, 3 глязець
prae-	палажэнне спераду	venio, veni, ventum, 4 ісці valeo, valui, —, 2 быць моцным
pro-	быць спераду, замяняць	duco, duxi, ductum, 3 весці jacio, jeci, jactum, 3 укідваць
re-	рух назад, паўтор, узнаўленне дзеяння	duco, duxi, ductum, 3 весці struo, struxi, structum, 3 будаваць
sub-, sus-, su-	стан пад- або ўнутры чагосьці	jacio, jeci, jactum, 3 укідваць ordinatio, ōnis f парадак
super-	палажэнне зверху	in-tendo, tendi, tentum, сачыць
trans-, tra	рух праз	formatio, ōnis f утварэнне

Занятак 5. Прыметнікі I-II скланення. Прыналежныя займеннікі. Ablatīvus tempōris. Ablatīvus causae. Ablatīvus modi

I. Прачытайце, зрабіце граматычны аналіз, перакладзіце: 1. Tabūla rasa (Joannes Lockius). 2. Errāre humānum est. 3. Nemo patriam, quia magna est, amat, sed quia sua. 4. Tranquillas etiam naufrāgus horret aquas. 5. Non enim tam praeclārum est scire Latīne, quam turpe nescire. 6. Aliēna vitia in oculus habēmus, a tergo nostra sunt (Sen.). 7. Bono domīno quot servi tot amīci, malo domīno quot servi tot inimīci. 8. Magna di curant, parva neglēgunt. 9. Lucretia marīto: "Vestigia viri aliēni, Collatīne" inquit: "in lecto sunt tuo". 10. Libellus meus et sententiae meae vitas virōrum monent (Phaedr.). 11. Fortūna adversa virum magnae sapientiae non terret (Hor.). 12. Nulla copia pecuniae avārum virum satiat (Sen.). 13. Amīcam meam magis quam oculos meos amo (Terent.). 14. Quandōque bonus dormītat Homērus (Hor.).

15. Cicēro de amicitia

Pauci viri veros amīcos habent, et pauci sunt digni. Amicitia vera est praeclāra, et omnia praeclāra sunt rara. Multi viri stulti de pecunia semper cogitant, pauci de amīcis; sed errant: possūmus valere sine multā pecuniā, sed sine amicitia non valēmus et vita est nihil (Cic.).

II. Перакладзіце на лацінскую мову: 1. Сапраўдны сябар – рэдкая птушка. 2. Дрэнная яблыня – дрэнныя яблыкі. 3. Наша радзіма знаходзіцца ў цэнтры Еўропы. 4. Язык часта прычына шматлікіх непрыемнасцяў.

III. Перакладзіце словазлучэнні на лацінскую мову, праскланяйце: *свабодны раб, прыгожы лаўр, наш паэт, вядомы храм.*

IV. Заданне для кемлівых. Марк Антоній загадаў адсекчы Цыцэруну язык і правую руку. Зразумела, чаму язык. А чаму руку?

V. Злучыце словы з калонкі I са словамі з калонкі II, каб атрымаўся фразеалагізм. У калонцы III падбярыце значэнне фразеалагізма і патлумачце яго паходжанне.

I	II	III
скрыня	Феміды	прычына спрэчак
абдымкі	Амалфеі	працяглая, бясконцая праца
гордзіеў	Марфея	судзі
яблык	Гіменей	крыніца бедстваў
пакуты	вузел	пакуты ад немагчымасці дасягнуць мэты
праца	Фартуны	сімвал багацця і раскошы
жрацы	разладу	забытаная справа
кола	Пенелопы	шлюбныя вузы
вузы	Пандоры	сон
рог	Тантала	зменлівасць шчасця

Занятак 6. Imperatīvus praesentis actīvi.

Imperatīvus praesentis passīvi. Дзеясловы, вытворныя ад *sum, fui, -, esse*. Займеннікавыя прыметнікі

I. Прачытайце, зрабіце граматычны аналіз, перакладзіце: 1. Vive valēque! 2. Ama nos et vale! 3. Divīde et impēra! 4. Noli nocēre! 5. Saepe stylum verte! (Hor.) 6. Noli tangēre circūlos meos! 7. Sapēre aude! 8. Memento mori. 9. Totus tuus. 10. Solā Scripturā. Solā gratiā. Solus Christus. Soli Deo gloria. 11. Debes, ergo potes. 12. Amicitia nisi inter bonos esse non potest. 13. Crescite et multiplicamini et replēte terram! (Biblia) 14. Secrēte amīcos admōne, lauda palam (Syr.) 15. Nolite mittēre margarītas ante porcos (Biblia). 16. Homo semper aliud, fortūna aliud cogitat (Syr.) 17. Nemo in suā causā arbīter esse potest. 18. Leonidas tyranno Persarum, qui arma mittēre petit: "Venite", inquit, "et capite!"

II. Перакладзіце на лацінскую мову: 1. Вы думаеце. Думайце! Не думайце! Ты ведаеш. Ведай! Ведайце! 2. Або вучыся, або сыходзь! 3. Не маўчы, калі ты павінны адказваць настаўніку! 4. Маліся і працуй! 5. Рабі дабро, калі можаш і калі не можаш. 6. Калі ты не можаш, ты не хочаш. 7. Добрыя кнігі дапамагаюць спазнаць усю праўду.

III. Заданне для кемлівых. У амерыканскай камедыі "Life of Brian" (1979) галоўны герой, жыхар Юдэі часоў Ісуса Хрыста, піша на сцяне антырымскі лозунг на "ламанай" лацінскай мове: "Romanes eunt domus". Як Вы думаеце, што хацеў напісаць гэты чалавек? Выпраўце памылкі, выкарыстоўваючы беларуска-лацінскі слоўнік.

Занятак 7. Займеннікі

I. Прачытайце, зрабіце граматычны аналіз, перакладзіце: 1. Alter ego. 2. Nosce te ipsum. 3. Quid agis? 4. Ex nihilo nihil fit. 5. Vos estis sal terrae [...] vos estis lux mundi (Biblia). 6. Beātus, qui prodest, quibus potest. 7. Mihi desunt verba. 8. Quod discis, tibi discis. 9. Me philosophiae do (Sen.) 10. Alius est amor, alius cupidō. 11. Medice, cura te ipsum! (Biblia). 12. Imperāre sibi maximum imperium est (Sen.). 13. Longe fugit, quisquis suos fugit (Petr.). 14. Aliēna nobis, nostra plus aliis placent (Syr.). 15. Multos timere debet, quem multi timent (Syr.). 16. Bis vincit, qui se vincit in victoria (Syr.). 17. Cujus regio, ejus lingua. 18. Qui non est nobiscum, adversus nos est. 19. Faber est suae quisque fortunae. 20. Nemo potest duobus dominis servire (Biblia).

21. Nōn amo tē, Sabīdī, nec pōssum dīcēre quāre.

Hōc tantūm pōssūm || dīcēre: nōn amo tē. (Mart.)

II. Перакладзіце на лацінскую мову: 1. Ты – мне, я – табе. 2. Які цар, такі і народ. 3. Жыць не магу ні з табой, ні без цябе. 4. Вучоны чалавек заўсёды мае багацце ў сабе. 5. Ты спяваеш адну і тую ж (тую ж самую) песенку.

III. Заданне для кемлівых. У 1899 г. немец Аўгуст Хорх (August Horch) арганізаваў сваё першае прадпрыемства "Horch & Co." у галіне машынабудаўніцтва. Справы ішлі не надта, і Хорх быў вымушаны аб'яднацца з яшчэ некалькімі кампаніямі. Назву новай фірмы ўтварылі, пераклаўшы прозвішча Хорх з нямецкай мовы на лацінскую. Пазней аўтамабілі пад гэтай маркай сталі вельмі папулярнымі па ўсім свеце. Што гэта за марка?

IV. Злучыце словы з калонкі I са словамі з калонкі II, каб атрымаўся фразеалагізм. У калонцы III падбярыце значэнне фразеалагізма і патлумачце яго паходжанне.

I	II	III
сарданічны	конь	бяследна знікнуць
эзопава	Пегаса	зрабіць рашучы крок
пракрустава	смех	заныцца паэзіяй
траянскі	Харыбдай	з'едлівы, зласлівы смех
геркулесавы	мова	быць балбатлівым
між Сцылай і	вушы Мідаса	вышэйшая ступень, мяжа чаго-небудзь
мець	ложа	п'янстваваць
служыць	у Лету	іншасказанне
перайсці	слупы	штучная мерка
асядлаць	Бакхусу	хітры падман
кануць	Рубікон	між двух агнёў

Занятак 8. Praesens indicatīvi passīvi. Infinitīvus praesentis passīvi. Verba deponentia. Ablatīvus auctōris. Ablatīvus instrumenti

I. Прачытайце, зрабіце граматычны аналіз, перакладзіце: 1. Clavus clavo pellitur. 2. Tertium non datur. 3. Victoria concordia gignitur. 4. Prudentia saepe vitantur pericula. 5. Vita a Seneca solum bonum nominatur. 6. Primum vivere, deinde philosophari. 7. Esse – percipi. 8. Mundus vult

decipi. 9. Saeculōrum novus nascitur ordo (Verg.). 10. Si vis amāri, ama! 11. A probis probāri, ab imprōbis improbāri aequa laus est. 12. Servi Romae pro nullis habentur. 14. Malum est consilium quod mutāri non potest (Syr.). 15. Numquam pericūlum sine pericūlo vincitur. 16. Nemo regere potest nisi qui et regi (Sen.).

17. Bárbarus híc ego súm, quia nón intéllegor úlli
Ét ridént stolidí || vérba Latína Getaé. (Ovid.)

II. Перакладзіце на лацінскую мову: 1. Ромул і Рэм засноўваюць Рым. 2. Рым засноўваецца Ромулам і Рэмам. 3. Падарункі перамагаюць нават багоў. 4. Нават богі перамагаюцца падарункамі. 5. Рым справядліва завецца вечным горадам.

III. Заданне для кемлівых. Каб давесці, што філасофія мае таксама і практычную карысць, гэты філосаф зрабіў наступнае. Прадказаўшы з дапамогай матэматычных падлікаў, што неўзабаве чакаецца багаты ўраджай алівак, ён узяў у арэнду вялікую колькасць алейняў. Калі быў сабраны вялікі ўраджай, мудрэц здаў іх у субарэнду і атрымаў вялікі прыбытак. Як звалі гэтага чалавека?

Занятак 9. III скланенне назоўнікаў. Зычны, галосны і змешаны тыпы

I. Знайдзіце слоўнікавую форму слоў, вызначце аснову, тып скланення, склон і лік назоўнікаў: *Jurum, litōra, judicium, duces, ora, corpōrum, operibus, lumīna, carmīna, milītes, testium, more, morte, legum.*

II. Прачытайце, зрабіце граматычны аналіз, перакладзіце: 1. Quaero homīnem. 2. Salus popūli suprēma lex (Cic.). 3. Oratōres fiunt, poētae nascuntur (Cic.). 4. Quot homīnes, tot sententiae (Cic.). 5. Epicūri de grege porcus. 6. Homo homīni lupus est. 7. Fas est et ab hoste docēri (Ovid.). 8. Arte et humanitāte, labōre et scientiā. 9. Ars artis gratia. 10. Summae

opes - inopia cupiditatum (Sen.) 11. Tempora mutantur et nos mutamur in illis. 12. Amicus verus (in) amore, more, ore, re cognoscitur. 13. Mens sana in corpore sano. 14. Nemo liber est, qui corpori servit. 15. De certaminibus et pugnis Graecorum et Trojanorum, de ira Achillis, de fortitudine Patrocli, de morte Hectoris in carminibus Homeri legimus. 16. Notum est epigramma poetae Bernardi Bauhusii de Bona Sfortia regina Poloniae et suprema dux Lithuaniae: "Ut Parcae parcunt, ut luci lumine lucent, // Ut bellum bellum, sic bona Bona fuit".

17. Návita de ventís, de taúris nárrat arátor,
Énumerát milés || vúlnera, pástor - ovés.

(Propertius, Elegiae, II, 1, 43-43)

18. Tú mihi sóla placés, nec jám te praéter in úrbe
Fórmosá (e)st oculís || núlla puélla méis.
Tú mihi cúrarúm requiés, tu nócte vel átra
Lúmen, et ín solís || tú mihi túrba locís.

(Tibullus, Elegiae, IV, 13, 3-4, 11-12).

III. Перакладзіце на лацінскую мову: 1. Чалавек упрыгожвае месца, а не месца чалавека. 2. Мастацтвы змягчаюць норавы людзей. 3. Сляпыя не судзяць аб колерах. 4. Не Рым захапіў Грэцыю, але Грэцыя мастацтвамі і мудрасцю заваявала Рым.

IV. Заданне на словаўтварэнне. Беларускія назоўнікі на -цыя (рус. на -ция, англ. на -tion) паходзяць ад адпаведных лацінскіх слоў на -tio.

1) Якія беларускія лексемы атрымаюцца, калі далучыць фармант -tio да дзеясловаў: ago, egi, actum, 3 рабіць, accomodo, 1 прытасоўваць, percipio, cēpi, septum, 3 успрымаць, speculo, 1 назіраць, instruo, sruxi, structum, 3 уладкоўваць, corrumpo, rūpi, ruptum, 3 псаваць.

2) Калі да гэтых жа дзеясловаў дадаць фармант -or, атрымаюцца лексемы з агульным значэннем "выканаўца дзеяння". Якія беларускія словы з такім суфіксам вы ведаеце? Ад якіх лацінскіх слоў яны ўтвораныя?

V. Заданне для кемлівых. Што аб'ядноўвае фрыгійскага цара Агенора, сучасны Еўрапарламент і творчасць расійскага мастака Валянціна Сярова?

Занятак 10. III скланенне назоўнікаў. Асаблівасці

I. Пракляняйце назоўнікі: *turris, is f вежа; mater, tris f маці; juvĕnis, is m юнак; parens, entis m, f бацька.*

II. Прачытайце, зрабіце граматычны аналіз, перакладзіце: 1. *Vis vim vi pellit.* 2. *Corpōra juvĕnum labōre firmantur.* 3. *Quod licet Jovi, non licet bovi.* 4. *Otium sine littĕris mors est homĭnis vivi sepultūra (Sen.).* 5. *Colūbra restem non parit (Petr.).* 6. *Ocŭlum pro ocŭlo, et dentem pro dente (Biblia).* 7. *Historia vero testis tempōrum, lux veritātis, vita memoriae, magistra vitae, nuntia vetustātis, qua voce alia nisi oratōris immortalitāti commendātur (Cic.).* 8. *Thales parens philosophiae jure dici potest.* 9. *Magnōrum non est laus sed admiratio.* 10. *Ex meis errorĭbus hominĭbus rectum iter demonstrāre possum (Sen.).*

11. *Áurea sŭnt veré nunc sáecula: plŭrimus áuro
Vĕnit honós, auró || cónciliátur amór .
(Ovid.)*

12. *Ésquiliís domus ést, domus ést tibi cólle Diánae
Ét tua Párticiús || cŭlmina vícus habét;
Hínc viduáe Cybelés, illínc Sacrária Véstae,
Índe novúm, veterém || próspicis índe Jovém.
Díc, ubi cónveniám, dic, quá te páрте requíram:
Quísquis ubíqu(e) habitát, || Máxime, nŭsqu(am) habitát
(Martĭālis, Epigrammata, VII, 73, 1-6).*

III. Перакладзіце на лацінскую мову: 1. Гамер называе Зеўса бацькам багоў і людзей. 2. Старажытныя называлі мір маці мастацтваў. 3. Згода грамадзян – мур горада. 4. Вушы шматлікіх (людзей) закрытыя для ісціны.

Занятак 11. Imperfectum indicatīvi actīvi et passīvi. Genetīvus qualitātis. Ablatīvus qualitātis

I. Прачытайце, зрабіце граматычны аналіз, перакладзіце: 1. In principio erat Verbum (Biblia). 2. Vincere scis, Hannibal; victoriā uti nescis. 3. Castra Romanorum vallo fossaque munitiebantur. 4. Apud Romanos pueri a servis Graecis educabantur, qui paedagogi appellabantur. 5. Diogenes fortuna confidentiam, naturam legi, perturbatio rationem objicēbat. 6. Alexander Diogeni quando ad solem sedēbat, ait, "Pete a me quod vis"; at ille, "Noli mihi", inquit, "umbram facere". 7. Agesilaus statūrā erat humili et corpore exiguo. 8. Xenophon eloquentiā erat magnā, idcirco apud Atticā nominabatur. 9. Socrates sophistarum arrogantiam et inscitiam saepe accusabat.

10. T. Livius de moribus Romanorum

Populus Romanus magnos animos et paucas culpas habebat. De officiis nostris cogitabamus et gloriam belli semper laudabamus. Sed nunc multum otium habemus, et multi sunt avari. Nec vitia nostra nec remedia tolerare possumus.

II. Перакладзіце на лацінскую мову: 1. Рымляне шанавалі Меркурыя як вястуна багоў, апякуна гандлю і красамоўства. 2. Дыяген называў страўнік Харыбдай жыцця.

III. Заданне для кемлівых. Імёны некаторых герояў антычных міфаў, а таксама назвы рэалій сталі агульнымі імёнамі і часта ўжываюцца ў штодзённым маўленні. Абярэце правільнае значэнне (пункт б) для кожнага слова (пункт а):

а) геракл, ехідна, адысея, пенелопа, эскулап, феміда, цыцэрон, апалон, хімера, мегера, нарцыс, венера, муза, панацэя, гігіена, эгіда, гермафрадыт.

б) нязбыўная мара, прыгожы юнак, (няўмелы) лекар, злая жанчына, жанчына ідэальнай знешнасці, натхненне, універсальнае лякарства (сродак), пратэктцыя, істота, якая мае прыкметы абодвух палоў, злы (падступны) чалавек,

красомаўны аратар, фізічна моцны мужчына, верная жонка, самазакаханая асоба, клопат пра здароўе, правасуддзе, доўгая вандроўка.

Занятак 12. Futūrum I indicatīvi actīvi et passīvi

I. Прачытайце, зрабіце граматычны аналіз, перакладзіце: 1. Beāti, qui lugent: quoniam ipsi consolabuntur (Biblia). 2. Beāti pacifici: quoniam filii Dei vocabuntur (Biblia). 3. Non semper erunt Saturnalia. 4. Qui se exaltat, humiliabitur. 5. Disce, puer, Latīne, ego faciam te mości panie (Stephanus Batorius). 6. Bona exempla libēris semper prodesse poterunt, mala saepe oberunt. 7. Si necessarium erit pro patriā nostrā pugnāre, ad arma vocabīmur, contra inimīcos ducēmur. 8. Persa in conloquio ita gloriabātur: "Solem prae sagittārum nostrārum multitudīne non videbītis." Sine morā respondet unus e Lacedaemoniis: "In umbra igītur pugnabīmus". 9. Ódero sí poteró, si nōn, invītus amābo (Ovid.) 10. Dónec erís felíx, multós numerābis amícos; // témpōra sí fuerínt núbila, sólus erís (Ovid.)

11. Anchīses de Romanōrum destinatiōne

Éxcudánt alíi spirántia móllius aéra
(Créd(o) equidém), vivós ducént de mármore vúltus,
Órabúnt causás meliús, caelíque meátus
Déscribént radi(o) ét surgéntia sídera dícent:
Tú reger(e) ímperió populós, Románe, meménto
(Haé tib(i) erúnt artés), pacísqu(e) impónere mórem,
Párcere súbjectis et débelläre supérbos.

(Vergilius, Aenēis, VI, 847-853)

II. Перакладзіце на лацінскую мову: 1. Як павітаеш, так і будзеш павітаны. 2. Сапраўднага сябра за грошы не купіш. 3. Калі будзе небяспека, мы будзем пакліканыя да зброі.

III. Заданне на словаўтварэнне. З дапамогай слоўніка вызначце, ад якіх лацінскіх слоў утварыліся беларускія

лексемы: колер, гонар, пэндзаль, глеба, мур, падмурак, гарбата, акуллары, рэшта, аматар, вакацыі, касцёл, адукацыя, мардаваць, густ, мэта, турбаваць, прапанаваць, аркуш, скрыня, кашуля.

IV. Заданне для кемлівых. Калі ўласныя дзеці выклікалі яго ў суд, каб абвясціць недзеяздольным вар'ятам, ён проста дастаў свой апошні твор і прачытаў суддзям, у выніку чаго і быў апраўданы. Хто гэта?

Занятак 13. Прыметнікі III скланення

I. Перакладзіце словазлучэнні, праскланяйце: *чалавек разумны, грамадзянскае права, хуткая страла.*

II. Прачытайце, зрабіце граматычны аналіз, перакладзіце: 1. Si gravis brevis, si longus levis (Epicūrus). 2. Vanitas vanitatum et omnia vanitas (Biblia). 3. Naturalia non sunt turpia. 4. Longum iter est per praecepta, breve et efficax per exempla (Sen.). 5. Omnis ars imitatio est naturae (Sen.). 6. Bellum omnium contra omnes. 7. Vita brevis, ars vero longa, occasio autem praeceps, experientia fallax, iudicium difficile (Hippocrates). 8. Dulce et decorum est pro patria mori (Hor.). 9. Omnis mundus agit histriōnem (Petr.). 10. Infidelis recti magister est metus (Plinius Minor). 11. Bonus vir nemo est nisi qui bonus est omnibus (Syr.). 12. O urbem venalem! 13. Caritas omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet; caritas numquam excidit (Biblia). 14. Aequat omnes cinis; impares nascimur, pares morimur (Sen.). 15. Ratiocinatio Diogenis: Omnia deorum sunt; diis autem amici sapientes sunt; sunt autem amicorum cuncta communia; omnia igitur sapientum sunt. 16. Cato aliquando sic summam uxorum Romanarum impotentiam vituperabant: "Omnes", inquit, "homines uxoribus imperant, nos omnibus hominibus, nobis autem uxores nostrae!"

17. Difficilis, facilis, jucundus, acerbus es idem:

Nec tecum possum || vivere, nec sine te.

(Mart.)

18. Horatius de vita beata

Beátus ille, qui procúl negótiis,
Ut prísca géns mortáliúm,
Patérna rúra bóbus éxercét suís,
Solútus ómni fénoré! (Hor., Epodi, II, 1-4)

III. Заданне для кемлівых. У лацінскай мове для перадачы сучасных паняццяў часта выкарыстоўваюцца апісальныя канструкцыі. Напрыклад, *telephōnum portabile* – гэта мабільны тэлефон. Выкарыстоўваючы слоўнік, паспрабуйце здагадацца, якія звыклія нам словы стаяць за наступнымі словазлучэннямі: *orbium phonographicōrum theca, oppugnatio inermis Japōnica, humāni anīmi investigātor, ars politīca reālis, birōta automataria levis, tabernae potoriae minister, autocinētum locis inīquis aptum, voluntarius sui interemptor, valīda potio Slavīca.*

Занятак 14. IV, V скланенні назоўнікаў

I. Прачытайце, зрабіце граматычны аналіз, перакладзіце: 1. Carpe diem (Hor.). 2. Est modus in rebus (Hor.). 3. Dies diem docet. 4. Nulla dies sine lineā! 5. Rem tene, verba sequentur. 6. Nihil est in intellectu, quod non prius fuērit in sensu. 7. Beāti paupēres spirītu: quoniam ipsōrum est regnum caelōrum (Biblia). 8. Mors ultīma linea rerum est (Hor.). 9. Princīpes mortāles, res publīca aeterna. 10. Aequam memento rebus in arduis servāre mentem non secus in bonis (Hor.). 11. Cunctae res difficīles; non potest eas homo explicāre sermōne. Non saturātur oculus visu, nec auris auditu implētur (Biblia). 12. Sicut corpus sine spirītu mortuum est, ita et fides sine operībus mortua est (Biblia). 13. Pro captu lectōris habent sua fata libelli (Ter.). 14. Haec studia adolescentiam alunt, senectūtem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium ac solatium praebent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur (Cic.).

15. **Disciplīna Pythagōris de metempsychōsi animōrum**

Ómnia mútantúr, nihil ínterit. Érrat, et íllinc
Húc venit, hínc illúc, et quóslibet óccupat ártus

Spíritus; éque ferís humán(a) in córpora tránsit,
Ínque ferás nostér, nec témpore déperit úllo.

(Ovid., *Metamorphoses*, XV, 165-168)

16. T. Lucretius Carus de Epicūro

Tú, pater, és rer(um) íntevótór, tu pátria nóbis
Súppeditás praecépta, tuísqu(e) ex, ínclute, chártis,
Flóriférís ut apés in sáltibus ómnia líbant,
Ómnia nós itidém depáscimur áurea dícta,
Áurea, pérpetuá sempér digníssima víta.

(Lucretius, *De rerum natūra*, III, 9-13)

17. Laudes Lithuaniae

Térra poténs armís est, ét notíssíma fáma,
Híc ubi sé latís pandít Lituánia cámpis,
Mágna paréns frugúm, studió gens áspěra bélli [...]
Mártia córda virúm: quis núnc aut fóрте Libónis
Éxsiliúm nescít, magnósque Palaémōnis aúsus?
Únde venít longá serié Lituána propágo,
Géns gravid(a) ímperiís: etením sub Báłthýca fínes
Lítōr(a), et Eúxinúm mare, fám(am) exténdit Olýmpo.

(J. Radvanus, *Radivilias*, I, 31-9)

II. Перакладзіце на лацінскую мову: 1. Геракл забіў гідру па загаду Эўрысфея. 2. Дом ёсць нішто іншае як маленькая дзяржава. 3. Дзяржава ёсць нішто іншае як вялікі дом.

III. Заданне для кемлівых. Чаму на надмагільнай скульптурнай кампазіцыі, створанай знакамітым Мікеланджала ў гонар Папы рымскага Юлія II, фігура Маісея выяўлена з рожкамі?

Занятак 15. Perfectum indicatīvi actīvi. Віды перфектных асноў

I. Праспрагайце ў Perfectum indicatīvi actīvi дзеясловы:
amo, 1- любіць; *intersum, interfui, interesse* – удзельнічаць.

II. Знайдзіце слоўнікавую і вызначце граматычную форму: *rexit, fefellērunt, constitērunt, contrivistis, intūlit, potuēre, projecīmus, abrupt, coēgisti.*

III. Прачытайце, зрабіце граматычны аналіз, перакладзіце: 1. Bene qui latuit, bene vixit (Ovid.). 2. In principio creāvit Deus caelum et terram (Biblia). 3. Feci, quod potui. 4. Epicūrus genus humānum ingenio superāvit (Lucr.). 5. Nil sine magno vita labōre dedit mortalībus (Hor.). 6. Divīna natūra dedit agros, ars humāna aedificāvit urbes (Ter.) 7. O vitae philosophia dux!.. Tu urbes peperisti, tu dissipātos homīnes in societātem vitae convocasti (Cic.). 8. Gajus Julius Caesar, postquam a Pharnāce, rege Pontīco, victoriam reportāvit, ita scripsit: “Veni, vidi, vici”. 9. Diogēnes ad eum qui de celestībus disserēbat “Quando”, inquit, “de caelo venisti”? 10. Nulla fuit satis umquam longa voluptas, longus saepius est dolor (Sarbevius).

11. Dónaví tibi múlta, quaé rogásti,
Dónaví tibi plúra, quaé rogásti,
Nón cessás tamen úsque mé rogáre.

(Martialis, XII, 79)

12. Félix, quí potuít rerúm cognóscere caúsas,
Átque metús omnés et inéxorábīle fátum
Súbjecít pedībús strepitúmqu(e) Acheróntis avári.
Fórtunátus et ílle, deós qui nóvit agréstes
Pánāque Sílvánúmque seném nymphásque soróres.

(Verg., Georgīca, II, 490 – 494).

IV. Перакладзіце на лацінскую мову: 1. Эдып вырашыў загадку Сфінкса і вызваліў горад ад монстра. 2. Рымляне абралі Цыцэрона консулам.

V. Заданне для кемлівых. Маркетологі ўсяго свету з ахвотай выкарыстоўваюць лацінскую мову для прасоўвання разнастайных тавараў і паслуг. Якія якасці прадуктаў хацелі падкрэсліць стваральнікі брэндаў “Celeron”, “Acer”, “Nivea”, “Bonaqua”, “Nero” (праграма для запісу CD-дыскаў)?

Занятак 16. Plusquamperfectum indicatīvi actīvi. Futurum II indicatīvi actīvi

I. Знайдзіце слоўнікавую і вызначце граматычную форму: *putavērat, tetigērunt, vixērint, cognoverimus, miserātis, interfuerint, dedēro.*

II. Прачытайце, зрабіце граматычны аналіз, перакладзіце: 1. Incīdit in foveam, qui primus fecērat illam. 2. Omnes, qui acceperint gladium, gladio perībunt (Biblia). 3. Aquae multae non potuerunt exstinguere caritatem! (Biblia). 4. Hercūles infans dracōnes duos duābus manībūs necāvit, quos Juno miserat. 5. Num amīci fidēles erunt, quos pecuniā conciliaveris? 6. Socrātes verba, quae ei orātor praeclārus scripsērat, in iudicio non dixit, sed suis verbis se defendit. 7. Semēla, quod cum Jove concubuērat, ob id Juno toto genēri ejus fuit infesta. 8. Homo quidam servum genēre Lacedaemonium interrogāvit: “Probusne eris si te emēro?” Ille: “Etiam si non emēris”. 9. Philippus rex Macedōnum Lacedaemoniis scripsit: “Si in Laconīcam venēro, finībūs vestris vos exturbābo”. Lacedaemonii rescripsērunt: “Si.” 10. Cadmus, irā Martis quod dracōnem fontis Castalii custōdem occidērat, cum Harmonia uxōre sua in dracōnes sunt conversi. 11. Pasiphaa, Solis filia, sacra deae Venēris per aliquot annos non fecērat, quā de causā Venus amōrem tauri infandum illi objēcit. 12. In pretiō pretiūm nunc est. Dat cēnsus honōres, // Cēnsus amīcitiās. Pāuper ubīque jacēt (Ovid.).

13. Ó navís, referént || in mare té noví
Flúctus! Ó quid agís! || Fórtiter óccupá
Pórtum! Nónne vidés, ut
Núdum rémigió latús [...] (Hor.)

III. Заданне для кемлівых. На пачатку 90-х гг. XX ст. у Маскве з асаблівым размахам дзейнічала фінансавая кампанія “Гермес”. У чым пралічыліся стваральнікі гэтай назвы?

Занятак 17. Participia. Conjugatio periphrastica actīva

I. Прачытайце, зрабіце граматычны аналіз, перакладзіце: 1. Vox clamantis in deserto (Biblia). 2. Praemonitus praemunitus. 3. Amantes – amentes. 4. Sero venientibus ossa. 5. Audentes fortuna juvat (Verg.). 6. Dulce laudari a laudato viro. 7. Ducunt volentem fata, nolentem trahunt (Sen.). 8. Viam supervadet vadens (Biblia). 9. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma (Biblia). 10. Ave, Caesar, Imperator, morituri te salutant. 11. Quicquid id est, timeo Danaos et dona ferentes (Verg.). 12. Multa petentibus desunt multa (Hor.). 13. Multa commoda anni venientes secum ferunt; multa recedentes adimunt. 14. Ars non habet osorem nisi ignorantem. 15. Verba Hannibalis, ducis Poenorum, nota sunt: jusjurandum patri datum usque ad hanc diem ita servavi. 16. Christus resurrexit e mortuis, morte mortem calcavit et entibus in sepulchris vitam donavit! 17. Hostes appropinquant urbem oppugnaturi et agros vastaturi. 18. Apes, cum jam evoluturae sunt, consonant vehementer (Varro).

19. Horatius de fati Romanorum

Sic est: acerba fata Romanos agunt

Scelusque fraternae necis,

Ut immerentis fluxit in terram Remi

Sacer nepotibus cruor (Hor., Epodi, VII, 17-20).

II. Перакладзіце на лацінскую мову: 1. Нічога няма складанага для таго, хто хоча. 2. Аляксандр -- сябрам, якія прапаноўваюць напасці на ворагаў уначы: "Я не краду перамогу".

III. Утварыце participium praesentis activi ад наступных дзеясловаў, вызначце аснову дзеепрыметнікаў, перакладзіце: doceo, 2 вучыць, studeo, 2 старанна займацца, intelligo, 3 разумець, insurgo, 3 паўставаць, simulo, 1 прыкідвацца, occipio, 1

захопліваць. Якія назоўнікі ўтварыліся ад гэтых форм у сучасных мовах?

IV. Утварыце *participium perfecti passivi* ад наступных дзеясловаў, перакладзіце: *facio, feci, factum, 3 рабіць*; *edīco, dīxī, dictum, 3 загадваць*; *relinquo, reliqui, relictum, 3 пакідаць*; *pro-dūco, dūxī, ductum, 3 вырабляць*; *contrāho, trāxī, tractum, 3 замацоўваць*. Якія назоўнікі ўтварыліся ад гэтых форм у сучасных мовах?

Занятак 18. *Perfectum indicativi passivi.* *Plusquamperfectum indicativi passivi.* *Futurum II indicativi passivi*

I. Прачытайце, зрабіце граматычны аналіз, перакладзіце: 1. *Alea jacta est.* 2. *Finīta est comoedia.* 3. *Alexander Magnus ab Aristotēle, viro sapienti, eruditus est.* 4. *Brevis nobis vita data est, at memoria bene reddītae vitae sempiterna (Cic.).* 5. *Roma olim a Romūlo et Remo condīta, postea a Gallis capta et delēta est, recte urbs aeterna nomināta est.* 6. *Aegeus Thesei pater dolens de filii morte in mare se praecipitāvit, ex quo Aegēum pelāgus est dictum.* 7. *Danae a patre ob stuprum in arca inclūsa et cum Perseo in mare dejecta est.* 8. *Pythia Atheniensībus respondit: „Belli finis erit, si Codrus rex occīsus erit”.* 9. *Apollo, quando Juppīter fulmīne Aesculapium percussit, Cyclōpes, qui fulmīna fecērant, interfēcit; quod ob factum Apollo datus est in servitūtem Admēto regi Thessaliae.*

10. *Theseum crimen*

Theseus postquam Cretam venit ab Ariadnā Minōis filiā est valde adamātus. Ea Theseo monstrāvit labyrinthi exītum et occulte gladium dedērat, quo Minotaurum interfēcit. Ariadnae auxilio foras egressus, secum puellam avexit. Tempestāte retentus erat et in insulā Diā Ariadnam dormientem reliquērat, quam Bacchus amans inde sibi in conjugium abduxit.

II. Перакладзіце на лацінскую мову: 1. Эдып быў пакінуты на гары Кіферон па загаду цара Лайя. 2. Калхант сказаў ахейцам: “Караблі адплывуць, калі Іфігенія, дачка Агамемнана, будзе прынесена ў ахвяру”. 3. Цыцэрон быў названы сенатарамі бацькам Айчыны.

III. Заданне на словаўтварэнне. Пэўная колькасць лацінскіх назоўнікаў IV скланення ўтвораны ад асновы супіна, напрыклад, *actus, us m дзеянне, акт ад ago, egi, actum, 3 дзейнічаць, рабіць*. Падумайце, ад якіх дзеясловаў утвораны назоўнікі *status, us m стан, visus, us m зрок, выгляд, usus, us m вопыт, cursus, us m бег, tractus, us m цяга*.

Занятак 19. Ступені параўнання прыметнікаў. Ablatīvus comparatiōnis. Genetīvus partitīvus

I. Перакладзіце словазлучэнні на лацінскую мову, праскланяйце: *больш смелы воін, вельмі складаная песня, гэты найвядомейшы філосаф*.

II. Прачытайце, зрабіце граматычны аналіз, перакладзіце: 1. *Ipsissimus*. 2. *Usus magister est optimus* (Cic.). 3. *Maximum remedium irae mora est* (Sen). 4. *Infelicissimum genus infortunii est fuisse felicem* (Boëtius). 5. *Melior tutiorque est certa pax, quam sperata victoria* (Liv.). 6. *Socrates omnium sapientissimus oraculo Apollinis iudicatus est* (Cic.). 7. *Tanto brevius tempus quanto felicius* (Plinius Minor). 8. *Neque stultorum quisquam beatus, neque sapientium non beatus* (Cic.). 9. *Infortunitas temporaria fortuna temporaria melior est*. 10. *Amicum perdere est damnorum maximum*. 11. *Beatius est magis dare, quam accipere* (Biblia). 12. *Liberi jam hinc populi Romani res pace belloque gestas, annuos magistratus, imperiaque legum potentiora quam hominum peragam* (Liv.). 13. *Cedite Romanis scriptores, cedite Graeci, // Nescio quid majus nascitur Iliade* (Propertius).

14. Dialōgus cum Thalēte.

- Quid est omnium vetustissimum?
- Deus.
- Cur ita?
- Nunquam esse coepit!
- Quid maximum?
- Locus. Capit enim omnia!
- Quid velocissimum?
- Mens. Discurrit enim per universa hominis cogitatio!
- Quid sapientissimum?
- Tempus. Nam invenit omnia!
- Quid est fortissimum?
- Necessitas.
- Quid est difficillimum?
- Se ipsum novisse.
- Quid est facillimum?
- Alterum admonere.
- Quid maxime commune est hominibus?
- Spes; hanc enim et illi habent, qui nihil aliud habent.

15. Sarbevius Fortūnae inconstantiam accūsāt

Éheu, Téléphe, lúdīmúr,

Fórtunaé volucrí lúdīmúr ímpetús.

Aéternúm nihil ést: cadét

Quód surgít, sed adhúc súrget, et óccidént

Rítu praécipítís pilaé,

Quaé cum púlśa cavá réjicítúr manú,

Núnc lenés secat Áfrícós,

Núnc terraé refugís ábsílít íctíbús.

Vésper véspère trúdítúr:

Séd nunc déteriór, núnc meliór subít.

(Sarbevius, Ode I, 7, 1-10).

III. Перакладзіце на лацінскую мову: 1. Мудры Сафокл, больш мудры Эўрыпід, але самы мудры з усіх людзей – Сакрат. 2. Самае прыўкраснае з мастацтваў – музыка. 3. Няма

науки (=ніякая наука) больш карыснай за медыцыну. 4. Часовая няўдача лепш за часовую ўдачу. 5. Жывы сабака лепшы за мёртвага льва.

IV. Падумайце, ад якіх лацінскіх слоў утварыліся наступныя сучасныя паняцці, а таксама, як змянілася іх значэнне: *манітор, чат, (фота-)квэст, скрыпт, клавіятура, камп'ютар, кандуктар, рамантыка, пенал, сек'юрыці, форум, стымул, пенальці, анімацыя.*

Занятак 20. Лічэбнікі. Прыслоўі

I. Перадайце лацінскімі словамі наступныя лічбы, а таксама ўтварыце парадкавыя лічэбнікі: IX, XIX, LXX, CXXI, MCMXCIX, MDCCCXVIII.

II. Прачытайце, зрабіце граматычны аналіз, перакладзіце: 1. Tres faciunt collegium. 2. Una hirundo ver non facit. 3. Musae a Graecis novem doctae sorōres nominabantur. 4. Unus pro omnibus et omnes pro uno. 5. Septem puēri et septem puellae quotannis Cretam mittebantur. 6. Jesus quinque panibus et duōbus piscibus quinque milia virōrum aluit. 7. Hercūlis Hydram Lernaeam Typhōnis filiam cum capitibus novem interfēcit. 8. Anno centesimo quadragesimo sexto Carthāgo a Scipiōne delēta est. Roma condita est anno septingentissimo quinquagesimo tertio. 9. Haec navis [sc. Argo] habet stellas in puppe quattuor, in gubernaculo dextro quinque, in sinistro quattuor, consimiles inter sese; omnino tredēcim (Hug.).

10. "Trīgintá totó mala sūnt epigrámmata líbro"

Sí totidēm bona sūnt, || Laúse, bonús liber ést (Mart.).

III. Перакладзіце на лацінскую мову: 1. Платон называў Сапфо дзясятай музай. 2. У рымскім легіёне налічвалася дзесяць кагортаў або шэсць тысяч воінаў. 3. У 509 г. да н.э. у Рыме былі абраныя консулы. 4. Спартак быў забіты ў 71 г. да н.э. 5. Год мае 12 месяцаў, 365 дзён, 8760 гадзінаў. 6. Сакрат, 70-гадовы стары, быў пакараны смерцю ў 399 г. 7. У

Марафонскай бітве 10 000 грэкаў перамаглі 100 000 персаў, як перадаюць грэцкія гісторыкі.

IV. Заданне для кемлівых. Назвы якіх месяцаў паходзяць ад лацінскіх лічэбнікаў *septem, octo, novem, decem*? Як патлумачыць гэтую неадпаведнасць?

Занятак 21. Gerundium. Gerundivum. Conjugatio periphrastica passiva

I. Прачытайце, зрабіце граматычны аналіз, перакладзіце: 1. Amor scelerātus habendi (Ovid.). 2. Albo dies notanda lapillo (Hor.) 3. De gustibus non est disputandum. 4. Alit̄ur vitium vivitque tegendo. 5. Non enim paranda nobis solum, sed fruenda sapientia est (Cic.). 6. Nimium altercando veritas amittitur (Syr.) 7. Juvēni parandum, seni utendum est (Sen.) 8. Diogēnes acer erat in despiciendis aliis. 9. Quod erat demonstrandum. 10. Sapientia est ars bene beateque vivendi. 11. Deliberandum est saepe, statuendum semel. 12. Tenet insanabile multos scribendi cacoēthes (Juv.). 13. Út desint virés, tamen ést laudánda volúntas (Ovid.). 14. Ó civés, civés, quaerénda pecúnia primum (e)st, // Virtus póst nummós (Hor.). 15. Romulum Remumque cupido cepit in iis locis, ubi expositi ubique educati erant, urbis condendae. 16. Agis, Lacedaemoniorum rex, interrogatus, quā arte Lacedaemonii maxime exercebantur: “Arte”, inquit, “imperandi et parendi”. 17. Adolescentia est tempus discendi, sed nulla aetas sera est ad discendum. 18. Liber is est existimandus, qui nulli turpitudini servit. 19. Gúttá cavát lapidém, non bís, sed saepe cadéndo: // Síc homo fít sapiéns non bís, sed saepe legéndo.

20. Scílicet út fulvum spectátur in ígnibus áurum,
Témpore síc duró (e)st || ínspeciénda fidés.

(Ovid.)

21. Scríbendí recté saper(e) ést et princípí(um) ét fons.
Rém tibi Sócraticáe poterúnt osténdere chártae:

Vérbaque próvisám rem nón invíta sequéntur.

(Hor., Ars poetica, 309-311).

Biblia de tempöre

Omnia tempus habent, et suis spatiis transeunt universa sub caelo. Tempus nascendi, et tempus moriendi; tempus plantandi, et tempus evellendi quod plantatum est. Tempus occidendi, et tempus sanandi; tempus destruendi, et tempus aedificandi. Tempus flendi, et tempus ridendi; tempus plangendi, et tempus saltandi. Tempus spargendi lapides, et tempus colligendi, tempus amplexandi, et tempus longe fiëri ab amplexibus. Tempus acquirendi, et tempus perdendi; tempus custodiendi, et tempus abjiciendi. Tempus scindendi, et tempus consuendi; tempus tacendi, et tempus loquendi. Tempus dilectiönis, et tempus odii; tempus belli, et tempus pacis.

II. Перакладзіце на лацінскую мову: 1. Калі ты пішаш, ты вучышся пісаць, калі гаворыш, вучышся гаварыць. 2. Мудрасць трэба разумець як мастацтва жыць. 3. Калі час і неабходнасць патрабуе, трэба змагацца і аддаць перавагу смерці перад рабствам і ганьбай. 4. Стыкс -- рака, якую ўсім неабходна пераплыць. 5. Настаўнік вучыцца, калі вучыць, вучань -- калі памыляецца.

III. Заданне для кемлівых. Патлумачце паходжанне слоў *ахінея*, *ерунда*, *куралесіць*.

Занятак 22. Інфінітывы. Сінтаксічны зварот accusatīvus cum infinitīvo

I. Прачытайце, зрабіце граматычны аналіз, перакладзіце: 1. Scio me nihil scire (Socrātes). 2. An nescis longas regibus esse manus? (Ovid.) 3. Memento te homīnem esse. 4. Non est bonum esse homīnem solum (Biblia). 5. Cetërum censeo, Carthagīnem delendam esse (Cato). 6. Thales, philosophus Graecus antiquus, docēbat ex aqua constāre omnia. 7. Caelo tonantem credīmus Jovem regnāre (Horatius).

8. Philosophi antīqui anīmum aeternum esse dicēbant. 9. Non est beātus, esse se qui non putat (Syr.). 10. Plato dicit anīmum homīnis homīnem esse, corpus nihil aliud esse, quam animi domicilium aut instrumentum. 11. Sensi mortem omni aetāti esse commūnem (Cic.). 12. Pyrrhus ab Apollīne de exītu belli hoc responsum ambīguum accēpit: "Puto te Romānos vincēre posse". 13. Socrātes summum bonum esse dicēbat scientiam rerum expetendārum ac fugiendārum. 14. Vere dici potest magistrātum legem esse loquentem, legem autem mutum magistrātum (Cic.). 15. Pulchre illud et sapienter a Cicerōne dictum esse constat, servitutem videlicet postrēmum omnium malōrum esse et non modo vita, sed morte etiam repellendum (Andreas Volānus).

16. Núlla potést muliér tantúm se dícer(e) amátam
Vére, quántum a mé || Lésbi(a) amáta meá (e)st.
Núlla fidés ulló fuit úmquam foédere tánta,
Quánt(a) in amóre tu(o) éx || párte repérta meá (e)st.
(Cat.)

17. Díc, hospés, Spartaé nos t(e) híc vidísse jacéntes,
Dúm sanctís patriaé || légtbus óbsequimúr.

18. Jusjurandum L. Junii Bruti

Brutus cultrum ex vulnēre Lucretiae extractum manantem cruōre prae se tenens, "Per hunc", inquit, "castissimum ante regiam injuriam sanguinem juro, vosque, dii, testes facio me L.Tarquinius Superbum cum scelerāta conjuge et omni liberōrum stirpe ferro, igni, quacumque executūrum, nec illos nec alium quemquam regnāre Romae passūrum" (Liv.).

II. Перакладзіце на лацінскую мову: 1. Хіба ты не ведаеш, што цары маюць доўгія рукі? 2. Цар Пір спадзяваўся, што ён лёгка пераможа рымлянаў. 3. Цар Пір спадзяваўся, што рымляне будуць лёгка пераможаныя. 4. Сакрат вучыў, што смерць падобная да глыбокага сну або боскай вандроўкі. 5. Дэмакрыт адмаўляе, што без шаленства нехта можа быць вялікім паэтам.

Заданне для кемлівых. Які дзіцячы вершык стаіць за лацінскімі словамі *unus, bini, tres*?

Занятак 23. Сінтаксічны зварот *nominativus cum infinitivo*

I. Прачытайце, зрабіце граматычны аналіз, перакладзіце: 1. Aegrōto dum anīma est, spes esse dicītur. 2. Diogēnes dicēbat ad amīcos non complicātis digītis extendi oportēre. 3. Sophistae quidam publice profitebantur sese ex tempore responsūros ad omnem proposītam materiam. 4. Nec idoneus vidētur administrandae rei publicae, qui privātam recte gubernāre nescit. 5. Solem e mundo tollere videntur, qui amicitiam e vitā tollunt (Cic.). 6. Sapientia sine eloquentiā parum prodesse civitatibus; eloquentia vero sine sapientiā nimium obesse plerumque, prodesse nunquam existimātur. 7. Recte ac vere vidētur Ovidius dixisse emendandi labōrem majōrem esse, quam scribendi. 8. Aesculapius Apollīnis filius Glaucō Minōis filio vitam reddidisse dicītur; eum Juppīter ob id fulmīne percussit.

9. Vērsicūlōs in mē narrātur scribēre Cīnna.
Nōn scribīt, cuius || cārmīna nēmo legīt. (Mart.)

10. Ílle mí par ésse deó vidētur,
Ílle, sí fas ést, superāre dívos,
Quí sedēns advērsus idéntidém te
Spéctat et aúdit. (Catull.)

II. Перакладзіце на лацінскую мову: 1. Перадаюць, што Гамер жыў у часы Лікурга. 2. Лічыцца, што і да Гамера былі паэты. 3. Дыяген казаў, што добрыя людзі з'ўяляюцца падабенствам багоў. 4. Лічылася, што Меркурый быў сынам Юпітара і вястунам багоў. 5. Кажуць, што Іфігенія была прынесена Агамемнанам у ахвяру.

Занятак 24. Сінтаксічны зварот *ablatīvus absolūtus*

I. Прачытайце, зрабіце граматычны аналіз, перакладзіце: 1. *Turbāto melius capiuntur flumīne pisces.* 2. *Nemo, me ministro, fur erit (Juv.).* 3. *Mutāto nomīne, de te fabūla narrātur (Hor.).* 4. *Signo (non) dato, milītes in hostes impētum fecērunt.* 5. *Trojānis dormientibus, Graeci ex equo ligneo descendērunt et urbem incendērunt.* 6. *Fama est philosophum Pythagōram, Tarquinio Superbo regnante, in Italiam venisse.* 7. *Anaxagōram ferunt, nuntiātā morte filii, dixisse: "Sciēbam me genuisse mortālem".* 8. *Urbem Romam condidērunt Trojani, qui, Aeneā duce, profūgi vagabantur.*

9. De peccāto Sex. Tarquīnii.

Sex. Tarquinius amōre ardens, stricto gladio ad dormientem Lucretiam venit, sinistrāque manu muliēris pectore oppresso "Tace, Lucretia", inquit, "Sex. Tarquinius sum; ferrum in manu est; moriēre, si emisēris vocem". (Liv.)

II. Перакладзіце на лацінскую мову: 1. Калі двое спрачаюцца, трэці радуецца. 2. Ты кажаш, што не зробіш гэта насуперак маёй волі. 3. У консульства Цыцэрона змова Катэліны была выкрыта. 4. Пасля выгнання цароў у Рыме былі абраныя консулы.

III. Заданне для кемлівых. Сюжэт рамана вядомага расійскага пісьменніка верціцца вакол абрэвіятуры "Т.Г." Пры экранізацыі гэтага ж твора лацінская абрэвіятура была заменена на "С.Д.Д.". Назавіце кнігу і яе аўтара. Падказка: "Т.Г." - гэта першыя літары двух слоў з афарызму *Diōbus disputantibus, tertius gaudet.*

Занятак 25. Утварэнне форм *conjunctīvus*. *Conjunctīvus* у незалежным сказе

I. Прачытайце, зрабіце граматычны аналіз, перакладзіце: 1. *Cédant arma togae, concédant laurea laudi*

(Cic.). 2. Si quis non vult operāri, nec mandūcet (Biblia). 3. Ómnia víncit amór et nós cedámus amóri (Verg.). 4. Sáepe stilúm vertás iterúm quae dígna legí sint Scrípturús (Hor.). 5. Dixitque Deus: Fiat lux. Et facta est lux. (Biblia). 6. Requiescat in pace (=R.I.P.). 7. Ómnia possideát, non póssidet áera Mínos (Ovid.) 8. Legant prius et postea despiciant. 9. Ne sutor supra crepídā judícet (Plinius Major). 10. Quidquid Latíne dictum sit, altum vidétur. 11. Qui sine peccāto est vestrum, primus in illam lapídem mittat (Biblia). 12. Qui dedit beneficium, taceat, narret, qui accēpit (Sen.). 13. Ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus (Biblia). 14. Hoc sine ullā dubitatiōne confirmavērim eloquentiam rem unam esse omnium difficillímam (Cic.). 15. Mandātum primum est: “Dilĭges Domĭnum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex totā animā tuā, et ex totā mente tuā, et ex totā virtute tuā”. Mandātum secundum est: “Dilĭges proxĭmum tuum tamquam te ipsum”.

16. Quísquis amát – valeát, pereát, qui néscit amáre.

Bís tantó pereát || quísquis amáre vetát! (Mart.)

II. Перакладзіце на лацінскую мову: 1. Няхай згіне той, хто сказаў нашае раней за нас. 2. (Няхай) жыве Беларусь! 3. Давайце любіць і берагчы жыццё. 4. О, калі б я быў красамоўны, як Цыцэрон, і багаты, як Крэз! 5. Няхай словы адпавядаюць справам.

Занятак 26. Conjunctīvus у даданых сказах. Consecutio temporum. Даданыя сказы мэты, дапаўняльныя, следства і паясняльныя

I. Прачытайце, зрабіце граматычны аналіз, перакладзіце: 1. Edĭmus, ut vivāmus, non vivĭmus, ut edāmus. 2. Paupertas impūlit audax, ut versus facĕrem (Hor.). 3. Unum habĕmus os et duas aures, ut minus dicāmus et plus audiāmus. 4. Credo, ut intellĭgam. Intellĭgo, ut credam. 5. Diogĕnes de fodiendo et calcitrando certāre homĭnes, ut autem boni ac probi

fiērent, curāre nemīnem dicēbat. 6. Nulla est homīni causa philosophandi, nisi ut beātus sit. 7. Cur non mitto meos tibi, Pontiliane, libellos? // Ne mihi tu mittas, Pontiliane, tuos (Mart.). 8. Linguae Latīnae in gente nostrā tam creber est usus, ut paucissīmi sint futūri, qui Latīna scripta legentes eādem intellegēre non possint (Andreas Volānus).

9. Sīt tibi tērra levīs mollīque tegāris arēna,

Né tua non possīnt || éruer(e) óssa canés (Mart.).

II. Перакладзіце на лацінскую мову: 1. Я даю, каб ты даў. 2. Ікар падляцеў да сонца так блізка, што воск растаяў і ён упаў у мора. 3. Цыцэрон быў названы бацькам Айчыны, пасля таго як ён выратаваў дзяржаву ад вялікай небяспекі. 4. Асцерагайся, каб ты не ўпаў.

III. Заданне для кемлівых. Дэвізы самых разнайстайных арганізацый - каталіцкіх ордэнаў, ваенных частак і нават цэлых краін - сфармуляваны менавіта на лацінскай мове. Напрыклад, адзін з дэвізаў ЗША ўпрыгожвае амерыканскія банкноты - *E Pluribus Unum*. Дэвіз Канады - *A mari usque ad mari* - узяты з кнігі Псальмаў, а крэда Сакрэтнай службы Чэшскай рэспублікі гучыць як *Audi, vide, tace*. Аднак часцей за ўсё лацінскія выразы становяцца дэвізамі навучальных устаноў. Перакладзіце наступныя дэвізы: *Rerum cognoscere causas* (Лонданская школа эканомікі), *Fiat Lux* (Універсітэт Бэрклі), *Dominus Illuminatio Mea* (Універсітэт Оксфарда), *Hic et ubique terrarum* (Парыжскі ўніверсітэт), *Plus ratio quam vis* (Ягелонскі ўніверсітэт), *Summā cum laude* (Ліцэй БДУ).

А цяпер пытанне. Якая акадэмія мела лацінскі дэвіз “Ніколі не трэба казытаць цмока, які спіць”?

Занятак 27. Ускоснае пытанне. Ускосная мова. Адносныя даданія сказы

I. Прачытайце, зрабіце граматычны аналіз, перакладзіце: 1. Ignoranti, quem portum petat, nullus suus

ventus est (Sen.). 2. Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua (Biblia). 3. Plinius dicere solēbat nullum librum tam malum esse, ex quo non aliqui fructus percipi possent. 4. Diogenes interrogatus, ubi Graeciae viros vidisset bonos: viros quidem ait nusquam, sed Lacedaemone pueros vidi. 5. Interrogatus a quodam, cujas esset, Diogenes respondit "Cosmopolites", id est civis mundi, significans philosophum, ubicumque locorum agat, in sua patria vivere (Erasm.). 6. Anacharsis Scythia cuidam obicienti, quod esset barbarus, respondit: "Anacharsis barbarus est apud Athenienses, sed vicissim Athenienses barbari sunt apud Scythas" (Erasm.). 7. In Olympiis praecōnem ita pronuntiantem "Doxippus viros vicit" correxit Diogenes "Hic", inquit, "mancia (vicit), sed ego viros!" significans eos, qui certarent Olympia, non esse viros, sed gloriae mancipia (Erasm.). 8. Cato conspiciens multorum erigi statuas "Malim", inquit, "ut de me quaerant homines, quam ob rem Catoni non sit posita statua, quam qua re sit posita". 9. Ab Aesopo interrogatus, quid ageret Juppiter, Solon respondet "Excelsa deprimit, depressa extollit", indicans arbitrio numinis res hominum sursum deorsum volvi et revolvi.

10. Q. Horatius de beatitudine

Non possidentem multa vocaveris

Recte beatum: rectius occupat

Nomen beati, qui deorum

Muneribus sapienter uti,

Duramque callet pauperiem pati,

Pejusque leto flagitium timet;

Non ille pro caris amicis

Aut patriam timidus perire

(Hor., Carmina, IV, 9, 45-52).

Занятак 28. Даданыя сказы часу, прычыны, уступкі

I. Прачытайце, зрабіце граматычны аналіз, перакладзіце: 1. Facile omnes, cum valēmus, recta consilia aegrōtis damus (Terentius). 2. Cum sis mortalius, quae sunt mortalia, cura (Ovid.) 3. C. Laelius, cum ei quidam malo genēre natus dicēret eum indignum esse suis majoribus: "At, hercūle", inquit, "tu tuis dignus es!" 4. Alexander, cum legisset epistulam matris, quā admonebātur, ut a venēno Philippi medici cavēret, acceptam potiōnem non deterritus bibit (Sen.). 5. Diogenes deōrum, cum sint optīmi natūra, proprium esse benefacere omnibus, nocere nemini dicēbat. 6. Demetrius, Antigōni filius, cum Megāram cepisset, jussit Stilpōnis domum servāri incolūmem. 7. Admonitus igitur Stilpon, ut libellum daret rerum omnium, quas amisisset, "Ego", inquit, "nihil bonorum meorum amisi, nam eruditio et eloquentia mihi sunt incolūmes." (Erasm.)

8. Cūm tua nōn edās, carpīs mea cārmina, Laéli.

Cārpere vél nolī || nōstra, vel éde tuá (Mart.).

9. De virtūte Zenōnis Eleātae

Zenon accusātus, quod conjurāsset in perniciem Nearchi tyranni, cum in quaestionibus juberētur prodere nomina conjuratōrum, nomināvit plerosque illi tyranno amicissimos. De his cum tyrannus sumpsisset supplicium rogetque, num quis superesset etiam: "Tu solus", inquit, "rei publicae perniciēs!" Tandem et linguam dentibus amputātam in os tyranni exspuit (Erasm.).

III. Перакладзіце на лацінскую мову: 1. Хоць грэкі разбурылі Трою, памяць пра яе захаваў Гамер. 2. Калі ў Рыме кіраваў Нерон, там здарыўся пажар. 3. Давярай, але глядзі, каму давяраеш. 4. Спартанцы казалі, што не трэба пытаць, колькі ворагаў, але дзе яны.

Занятак 29. Умоўны перыяд

I. Прачытайце, зрабіце граматычны аналіз, перакладзіце: 1. Si sapias, sis apias. 2. Vita si uti scias, longa est. 3. Nisi Graeci dolum adhibuissent, Trojam non expugnassent. 4. Achilles non pugnavisset contra Hectorem, nisi Patroclus occidisset. 5. Stultus homo, philosophum se ostentans, merito audiet vetus illud: "Si tacuisses, philosophus mansisses". 6. Alexandrum dixisse ferunt, quod nisi Alexander esset, Diogenem se esse voluisset. 7. Interroganti, qua hora prandere oportet, Diogenes, si dives, inquit, est, quando vis, si pauper quando potes. 8. Marcus Antonius orator rogatus, qua de causa nullam unquam orationem scripto mandasset, "Ut", inquit, "negare possim a me dictum esse, si quid forte aliquando dixi, quod opus non erat." (Erasm.) 9. Erechtheus Pandionis filius habuit filias quattuor, quae inter se conjurarunt, si una earum mortem obisset ceterae se interficerent (Hyg.).

10. Nulli se dicit mulier mea nubere malle

Quam mihi, non si se || Jupiter ipse petat.

Dicit: sed mulier cupido quod dicit amanti,

In vent(o) et rapida || scriber(e) oportet aqua. (Cat.)

11. Andreas Volanus de libertate

Cum maxima sint commoda vitae generi humano a natura tributa, nescio tamen an longe omnium rerum humanarum pulcherrimum sit libertas. Nam etsi praeclaras animi et corporis homini natura inveniunt dotes, in quibus vera felicitatis ratio consistere videtur, tamen nisi adsit libertas, neque hae munus suum rite peragere, neque homini solidam felicitatem afferre possunt [...] Nec vero philosophiae tam insigne apud eos effloresceret unquam studium, non ea legum honestissimarum nata esset disciplina, nisi libertas, bonarum rerum omnium magistra, sedem illic suam fixisset [...] Verissime itaque dictum a quodam esse constat: dulce nimirum bonum esse libertatem, quae morte emittur, miseram rem servitutum, cui mors anteponitur.

ЛАЦІНСКА-БЕЛАРУСКІ СЛОЎНІК

A

ab-dūco, duxi, ductum, 3

браць (шлюб)

ab-jicio, jēci, jectum, 3

пакідаць

ab-rumpo, rūpi, ruptum, 3

абрываць

ab-silio —, —, 4 адскокваць

ac-cipio, cēpi, ceptum, 3 браць

accōla, ae m сусед

accūso, 1 абвінавачваць

acer, acris, acre энергічны

acerbus, a, um горкі

Acherōn, ontis m Ахеронт,

рака ў падземным царстве

Achilles, is m Ахіл, *герой*

Іліяды

ac-quirō, quisivī, quisitum, 3

набываць

ad (+ acc.) да

ad-āmo, 1 кахаць

ad-hibeo, bui, bītum, 2

прымяняць

Admētus, i m Адмет,

фесалійскі цар

ad-ministro, 1 кіраваць

admirātio, ōnis f захапленне

ad-mōneo, nui, nītum, 2

указваць, выкрываць

adolescentia, ae f моладзь,

юнацтва

ad-sum, fui, -, esse

прысутнічаць

adversus насупраць, супраць

adversus, a, um праціўны,

неспрыяльны

aedifīco, 1 будаваць

Aegēus, a, um эгейскі

Aegeus, i m Эгей, *афінскі цар*

aegrōtus, a, um хворы

Aenēas, ae Эней, *траянскі*

царэвіч

aequo, 1 рабіць роўным

aequus, a, um роўны,

аднолькавы

aēr, aēris m паветра

aerumna, ae f пакута,

няшчасце

aes, aeris n медзь, бронза,

помнік

Aesculapius, i m Эскулапій,

фесалійскі ўрач, пазней – бог

лекавання

Aesōpus, i m Эзоп, *грэцкі*

байкапісец

aetas, ātis f узрост

aeternus, a, um вечны

af-fēro, attūli, allātum, afferre

прыносіць

Afrīcus, i m афрык, *паўдн.-зах.*

вецэр

ager, gri m поле

Agesilaus, i m Агесілай,

спартанскі цар

Agis, is m Агіс, *спартанскі цар*

ago, egi, actum, 3 рабіць,

іграць, жыць; пераследваць

agrestis, e дзікі

ait (ён, яна, яно) кажа

ala, ae f крыло

Albaruthenia, ae f Беларусь

albus, a, um белы

alea, ae f жэрабя, доля

Alexander, dri m Аляксандр

aliēnus, a, um чужы

aliquando аднойчы

alīqui, alīqua, alīquod які-небудзь

alīquot некалькі

alius, alia, aliud іншы; **aliud ...**

aliud адно ... другое

alo, aluī, alītum, 3 карміць

alter, ěra, ěrum другі

alterco, āvi, —, 1 спрачацца

amātor, ōris m аматар

ambo, ae, o абодва

ambīguus, a, um двузначны

amens, entis неразумны,
вар'ят

amīca, ae f сяброўка

amicitia, ae f сяброўства

amīcus, a, um мілы

amīcus, i m сябр

a-mitto, mīsi, missum, 3

упускаць

amo, 1 любіць, кахаць

amor, ōris m любоў

amplexor, ātus sum, 1

абдымаць

amplexus, us m абдымкі

am-pūto, 1 адкусваць

an ці, хіба

Anacharsis, is m Анахарсіс

Anaxagōra, ae m Анаксагор,
грэцкі філосаф

Anchīses, ae m Анхіз, *бацька
Энея*

ancilla, ae f служанка

anīma, ae f душа

anīmo, 1 ажыўляць

anīmus, i m дух

annus, i m год

annuus, a, um штогадовы

ante (+ acc.) перад

anterōno, posui, positum 3

аддаваць перавагу

Antigōnus, i m Антыгон, *цар
Азіі*

antīquus, a, um старажытны

apis, is f пчала

Apollo, īnis m Апалон

appello, 1 называць

appropinquo, 1 набліжацца

artus, a, um прыстасаваны

apud (+ acc.) у

aqua, ae f вада

aquila, ae f арол

arātor, ōris m араатай

arbīter, tri m суддзя

arbitrium, i n вырашэнне

arca, ae f скрыня, куфар

ardeo, arsi, arsūrus, 2 гарэць,
палаць

arduus, a, um цяжкі

arēna, ae f пясок

argumentum, i n доказ

Ariādna, ae f Арыядна

Aristotēles, is m Арыстоцель

arma, ōrum n (pl.t.) зброя

arrogantia, ae f

высакамернасць

ars, artis f мастацтва

artus, us m член, цела

asper, ěra, ěrum суровы

aspērūm, i n цяжкасць

astrum, i n зорка
at i
ater, atra, atrum чорны
Athēnae, ārum f (pl.t.) Афіны
Atheniēnsis, is m афінянін
atque i
Atticus, a, um атычны
audax, ācis дзёрзкі
audeo, ausus sum, 2 жадаць,
адважвацца, быць смелым
audio, 4 слухаць
auditus, us m слых, гук
aureus, a, um залаты
auris, is f вуха
Aurōra, ae f Аўрора, *багіня*
світанку
aurum, i n золата
ausus, us m адважная задума
aut або
autem а, але, жа
autocinētum, i n які сам
рухаецца
automatāris, e самадзейная
прылада
auxilium, i n дапамога
avaritia, ae f сквапнасць
avārus, a, um жадны, сквапны
avārus, a, um сквапны
a-vēho, vēxi, vectum, 3
вывозіць
aveo, —, —, 2 быць здаровым

В

Vacchus, i m Вакх
Balthicus, a, um балтыйскі
barba, ae f барада
barbārus, i m варвар

Bauhusius, i m Баўхузій,
нямецкі паэт
beāte шчасліва
beatitūdo, īnis f шчасце
beātus, a, um шчаслівы
bellum, i n вайна
bellus, a, um прыгожы
bene добра
bene-facio, fēcī, factum, 3
рабіць ласку
beneficium, i n паслуга
Bernardus, i m Бернард
bestia, ae f жывёла
Biblia, ae f Біблія
bibo, bibi, —, 3 піць
bis двойчы
Bona, ae f (Sfortia) Бона
Сфорца, каралева Рэчы
Паспалітай
bonum, i n дабро
bonus, a, um добры, харошы
bōs, bovis m, f бык, карова
brevis, e кароткі
Brutus, i m Брут

С

cacoēthes, is n зуд
Cadmus, i m Кадм
cado, cecidi, casūrus, 3 падаць
caecus, a, um сляпы
caecus, i m сляпы
caelum, i n неба
Caesar, āris m Гай Юлій Цэзар
calcitro, 1 лягаць
calco, 1 таптаць, папіраць
calleo, ui, —, 2 пераносіць
Calliopēa, ae f Каліюпа, *муза*
эпічнай паэзіі

campus, i m поле
canis, is m сабака
capio, cepi, captum, 3 браць,
захопліваць
capto, 1 хапаць, лавіць
captus, us m успрыманне,
прыём
caput, itis n галава
caritas, atis f павага, любоў
carmen, inis n песня, верш
caro, carnis f цела
carpo, psi, ptum, 3 лавіць,
хапаць; зласловіць, ганіць
Carthāgo, inis f Карфаген
carus, a, um дарагі
Castalius, a, um кастальскі
castellum, i n умацаванае
месца, прытулак
castra, orum n (pl.t.) лагер
castus, a, um чысты
casula, ae f хатка, рыза, плашч
з капюшонам
Cato, onis m Катон
causa, ae f прычына, справа
cavo, 1 дзяўбсці
cavum, i n пустэча
cedo, cessi, cessum, 3
саступаць
celestis, e нябесны
censeo, sui, sum, 2 лічыць
census, us m багацце
centesimus, a, um соты
certāmen, inis n спаборніцтва,
змаганне
certo, 1 спаборнічаць
certus, a, um дакладны
cesso, 1 пераставаць
cetĕrum зрэшты

cetĕrus, a, um астатні
charta, ae f папера, твор
Christus, i m Хрыстос
Cicĕro, onis m Марк Тулій
Цыцэрон
cinis, ěris m попел
Cinna, ae m Цына, *рымскі*
консул
circulus, i m круг, чарцёж
cito хутка
civis, is m грамадзянін
civitas, atis f грамада,
дзяржава
clamo, 1 крычаць
clavus, i m цвік
Codrus, i m Кодр, *міфічны*
афінскі цар
coepi, coeptum, coepisse
пачына(ць)цца
cogitatio, onis f мысленне
cogito, 1 думаць, мысліць
cognosco, novi, nitum, 3
спазнаваць
cogo, coegi, coactum, 3
прымушаць
Collatinus, i m Тарквіній
Калатын
collegium, i n таварыства
col-ligo, legi, lectum, 3 збіраць
collis, is m узгорак
color, oris m колер, адценне
colubra, ae f змяя
commendo, 1 перадаваць
commodum, i n перавага,
карысць
commodus, a, um добры
communis, e агульны
comoedia, ae f камедыя

com-plīco, cui, cātum, 1

складаць

con-cēdo, cessi, cessum, 3

саступаць

concilio, 1 набываць

concordia, ae f згода

con-cumbo, cubui, cubitum, 3

класціся, мець палавую

сувязь

con-do, didi, ditum, 3

засноўваць

confidentia, ae f упэўненасць,

нахабнасць

con-firmo, 1 сцвярджаць

conjugium, i n шлюб

conjurātus, i m змоўшчык

conjūro, 1 змаўляцца

conloquium, i n размова

consilium, i n парада,

вырашэнне

consimilis, e падобны

con-sisto, sīti, —, 3

знаходзіцца

con-sōlor, ātus sum, 1

суцяшаць

consōno, 1 гудзець

conspīcor, ātus sum, 1

глядзець

constat вядома

con-sto, sīti, statūrus, 1

складацца, стаяць,

заставацца

cōn-suo, ui, ūtum, 3 сшываць

con-tēro, trīvi, trītum, 3 церці

contra (+ acc.) супраць

con-venio, vēni, ventum, 4

сустракацца

con-vertō, verti, versum, 3

ператвараць

con-vōco, 1 склікаць

copia, ae f запас, мноства,

багацце

cor, cordis n сэрца

corpus, ōris n цела

cor-rīgo, rēxi, rēctum, 3

выпраўляць

cosmopolites, is m касмапаліт

creber, bra, brum часты

credo, credīdi, creditum, 3

верыць

creo, 1 ствараць

crepīda, ae f абутак

cresco, crevi, cretum, 3 расці,

прыбаўляцца

Creta, ae f Крыт

crimen, īnis n злачынства

cruor, ōris m кроў

cujas адкуль

culmen, īnis n дом, жыллё

culpa, ae f віна, памылка,

недахоп

culter, tri m нож

cum (+ abl.) з, разам з

cum калі, хоць, паколькі, бо

cuncti, ae, a усе (разам)

cupiditas, ātis f жаданне

cupīdo, īnis f жаданне, жарсць

cupīdus, a, um прагны

cur чаму

cura, ae f клопат, старанне

curo, 1 лячыць, клапаціцца

custodio, 4 сцерагчы

custos, ōdis m вартаўнік

Cybēle, es f (gen. sg. Cybēles)

Кібела, багіня ўрадлівасці

Cyclops, ōpis m Цыклоп

D

damnum, i n страта

Danae, es f Даная (*gen. sg.*

Danāēs)

Danaus, i m данаец, грэк

de (+abl.) з, ад, пра

dea, ae f багіня

debello, 1 падаўляць

dēbeo, ui, itum, 2 быць

павінным

de-cipio, cēpi, ceptum, 3

падманваць, уводзіць у зман

decōrum прыстойна

de-fendo, fendi, fensum, 3

абараняць

deinde пасля

dē-jicio, jēci, jectum, 3 кідаць

delecto, 1 забаўляць

deleo, ēvi, ētum, 2 знішчаць,

разбураць

delibēro, 1 разважаць

Demetrius, i m Дыметрыі

demonstro, 1 паказваць

dens, dentis m зуб

deorsum уніз

de-pascor, pāstus sum, 3 з

ахвотай успрымаць

de-pereo, ii, (itum), ire знікаць,

загінаць

depressus, a, um нізкі

de-prīmo, pressi, pressum, 3

прыніжаць

de-scendo, scendi, scēsum, 3

выходзіць

de-scribo, scrīpsi, scrīptum, 3

апісваць

desertum, i n пустыня

de-sipio, sipui, -, 3 быць

неразуным, аддавацца

марам

de-spicio, spēxi, spectum, 3

зневажаць

destinatio, ōnis f прызначэнне

de-struo, struxi, structum, 3

разбураць

de-sum, fui, —, esse не хапаць,

бракаваць

deterior, ius горшы

de-terreo, terrui, territum, 2

баяцца

deus, i m бог

dexter, tra, trum правы

Dia, ae f Дыя, *востраў,*

прысвечаны Дыянісу

dialōgus, i m дыялог

Diāna, ae f Дыяна, *багіня*

месяца і палявання

dico, dixi, dictum, 3 казаць

dictum, i n слова

dies, ei m, f дзень

difficīlis, e цяжкі, складаны

digītus, i m палец

dignus, a, um годны, варты

dilectio, ōnis f любоў

di-līgo, lēxi, lēctum, 3 любіць

Diogēnes, is m Дыяген

disciplīna, ae f вучэнне

disco, didīci, -, 3 вучыцца,

вывучаць

dis-curro, curri, cursum, 3

распаўсюджацца

dis-pūto, 1 спрачацца

dis-sēro, serui, sertum, 3

разважаць

dissipātus, a, um раскіданы,
адасоблены
dives, itis багаты
divido, vīsi, vīsum, 3
падзяляць
divīnus, a, um боскі
divitiae, ārum f (pl.t.) багацце
dīvus, ī m бог
do, dedi, datum, 1 даваць
doceo, docui, doctum, 2
вучыць
doleo, ui, -, 2 сумаваць
dolor, ōris m боль, смутак
dolum, ī n хітрасць
domi дома
domicilium, ī n жыллё
domīnus, ī m гаспадар; Госпад
domus, us f дом
donec пакуль
dono, 1 дараваць
donum, ī n падарунак
dormio, 4 спаць
dormīto, 1 спаць, драмаць;
памыляцца
dos, dotis f падарунак
Doxippus, ī m Даксіп
draco, ōnis m змяя, цмок
dubitatio, ōnis f сумнеў
duco, duxi, ductum, 3 весці
dulce салодка, прыемна
dum пакуль
duo, duae, duo два
durus, a, um суровы
dux, ducis m, f правадыр,
ваявода, князь, княгіня

Е

e, ex (+ abl.) 3

e-do, didi, dītum, 3 выдаваць
edo, edi, esum, 3 есці
educātio, ōnis f выхаванне
edūco, 1 выхоўваць
efficax, ācis дзейсны,
эфектыўны
ef-floresco, flōrui, -, 3
квітнець
ego я
e-gredior, gressus sum, gredi
(3) выходзіць
eheu авохці, нажаль
Eleāta, ae m элеат
elephantus, ī m, f слон
eloquentia, ae f красамоўства
emendo, 1 выпраўляць
e-mitto, mīsi, missum, 3
падаваць
emo, emi, emptum, 3 купляць
enim бо
ens, entis part. praes. act. да
sum, fui, esse
enumēro, 1 пералічваць
Epicūrus, ī m Эпікур
epigramma, ātis n эпіграма
epistūla, ae f ліст
equidem сапраўды
equus, ī m конь
Erechtheus, ī m Эрэхтхей
ergo значыцца
e-rīgo, rēxi, rectum, 3 ставіць
erro, 1 памыляцца, блукаць
error, ōris m памылка
erubesco, erubui, -, 3 -
чырванець
e-rudio, 4 выхоўваць
eruditio, ōnis f вучонасць
e-ruo, rui, rūtum, 3 выкопваць

Esquiliae, ārum f (pl.t.) Эсквілінскі ўзгорак, самы вялікі і высокі з 7 узгоркаў Рыма

et i

etēnim бо, паколькі

etiam нават

etsi яшчэ, ужо

Eurōpa, ae f Еўропа

Euxīnus, a, um эўксінскі

e-vello, velli, vulsum, 3

вырываць

e-vōlo, 1 вылятаць

ex (+ abl.) з ex tempore без падрыхтоўкі

exalto, 1 узвышаць

excelsus, a, um высокі

ex-cīdo, cīdi, —, 3 знікаць

ex-cūdo, cūdi, cūsum, 3

высякаць

exemplum, i n прыклад

exerceo, uī, ūtum 3

апрацоўваць,

практыкавацца

exiguus, a, um слабы

existīmo, 1 лічыць

exitus, us m выхад

experientia, ae f вопыт,

практыка

ex-pēto, petīvi, petītum, 3

жадаць

explīco, 1 выказваць

ex-rōno, posui, positum

выкідаць, пакідаць

ex-pugno, 1 заваёўваць

ex-sequor, cūtus sum, 3

помсціць

exsilium, i n уцёкі

ex-spuo, uī, ūtum, 3

выплёўваць

ex-stinguo, stinxi, stinctum, 3

гасіць

ex-tendo, tendi, tentum, 3

распаўсюджваць

ex-tollo, extuli, -, 3 узвышаць

ex-trāho, trāxi, tractum, 3

даставаць

ex-turbo, 1 выганяць

F

faber, bri m рамеснік, творца

fabūla, ae f байка

facīlis, e лёгкі

facio, feci, factum, 3 рабіць

fallax, ācis падманлівы

fallo, fefellī, falsum, 3

падманваць

fama, ae f чутка

fas (не скл.) вышэйшы закон,

дазволенае

fatum, i n лёс

felicītas, ātis f шчасце

felix, īcis шчаслівы

fenus, ōris n прыбытак,

пазыка

fera, ae f жывёла

fero, tuli, latum, ferre несці

ferrum, i n меч

fidēlis, e верны

fides, ei f вера, вернасць

filia, ae f дачка

filius, i m сын

fungo, finxi, fictum, 3 ствараць

finio, 4 сканчваць

finis, is m канец; мяжа, землі

fio, factus sum, fiēri быць,
здарацца, станавіцца
firmo, 1 умацоўваць
flagitium, i n ганебны ўчынак
fleo, flēvi, flētum, 2 плакаць
flōrifera, fēra, fērum
кветканосны
fluctus, us m плынь
flumen, īnis n рака
fluo, fluxi, fluxum, 3 цекчы
fodio, fōdi, fossum, 3
штурхацца
foedus, ēris n саюз
fons, fontis m крыніца
foras вонкі
foris звонку
formōsus, a, um ладны,
прыгожы
forte выпадкова
fortis, e адважны
fortiter рашуча, цвёрда
fortitudo, īnis f моц,
храбрасць
fortuna, ae f лёс
fortunatus, a, um шчаслівы
fossum, i n роў
fovea, ae f яма
fraternus, a, um братэрскі
fructus, us m плод
fruor, fructus sum, (fruī) 3
карыстацца
frux, frūgis f плод
fugio, fūgi, fugitūrus, 3 бегчы,
пазбягаць
fulmen, īnis n маланка
fulvus, a, um чырвона-жоўты
fur, furis m, f вор

futūrus, a, um *part. fut.* да sum,
fui, -, esse

G

Gajus, i m Гай
Gallus, i m гал
gaudeo, gāvīsus sum, 2
радавацца
gens, gentis f род, племя
genus, ēris n род
Geta, ae m гет
gigno, genui, genitum, 3
нараджаць
gladiator, ōris m гладыятар
gladius, i m меч
Glaucus, i m Глаўк
gleba, ae f ралля, зямля
gloria, ae f слава
glōrior, ātus sum, 1 хваліцца
Graecia, ae f Грэцыя
Graecus, i m грэк
Grajus, i m грэк
gratiā (+ gen.) дзякуючы
gratia, ae f прыгажосць,
падзяка, ласка
gravidus, a, um абцяжараны
gravis, e цяжкі
grex, gregis m статак
gubernaculum, i n стырно
guberno, 1 загадваць
gustus, us m спроба, густ
gutta, ae f кропля

H

habeo, ui, itum 2 мець,
валодаць; лічыць
habito, 1 жыць
Hannibal, ālis m Ганібал

Harmonia, ae f Гармонія, дачка

Марса і Венеры

Hector, ōris m Гектар, траянскі
герой

herba, ae f трава

Hercūles, is m Геракл; **hercūle**
крыў божа! (дасл. "клянуся
Гераклам!")

hic тут

hic, haec, hoc гэты, той, ён

hinc адсюль; цяпер

hirundo, īnis f ластаўка

historia, ae f гісторыя

histrion, ōnis m актор

Homērus, i m Гамер

homo, īnis m чалавек

honeste сумленна

honestis, e сумленны

honus, ōris m павага,
ушанаванне

hora, ae f час

Noratus, i m Квінт Гарацый
Флак, *рымскі паэт*

horreo, ui, —, 2 баяцца

hospes, ītis m чужынец

hostis, is m, f вораг

huc сюды

humanitas, ātis f выхаванасць,
дабрыня

humānus, a, um чалавечы

humilio, 1 прыніжаць

humilis, e нізкі

Hydra, ae f Гідра

I

i.e. (id est) г.зн. (гэта значыць)

ibi там

idcirco таму, з гэтай прычыны

i-dem, eā-dem, idem той самы

identidem несупынна

idoneus, a, um прыдатны

ignis, is m агонь

ignorantia, ae f няведанне

ignōro, 1 не ведаць

Ilias, ādis f Іліяда

ille, a, ud гэты, той, ён

illinc адтуль

illuc туды

imitatio, ōnis f упадабненне

im-mērens, entis нявінны

im-mortalitas, ātis f несмя-

ротнасць, вечная слава

im-par, pāris няроўны

im-pedio, 4 перашкаджаць

im-pello, pūli, pulsum, 3

штурхаць

imperātor, ōris m пераможца,
імператар

imperium, i n улада

impēro, 1 кіраваць, уладарыць

impētus, us m наступленне;

паварот

im-pleo, 2 напаўняць

im-pōno, posui, positum, 3

класці, усталёўваць

im-potentia, ae f слабасць;

любоў да ўлады

im-prōbus, a, um несумленны

in (+ acc. "куды?"; + abl.

"дзе?") у, на, да, супраць

in-cendo, cendi, cēsum, 3

падпальваць

in-cido, cidi, —, 3 падаць

in-clūdo, clūsi, clūsum, 3

зачыняць

inclūtus, a, um знакаміты

incōla, ae m, f жыхар
incolūmis, e цэлы
inde адтуль
in-dignor, ātus sum, 1
раздражняцца, абурацца
indignus, a, um нягодны
industria, ae f працавітасць
in-ermis, e бяззбройны
inexorabīlis, e няўмольны
infandus, a, um жahlівы
in-fans, antis m, f немаўля
in-fēlix, icis нешчаслівы
in-fēro, intūli, illātum, inferre
уносіць
in-festus, a, um варожы
in-fidēlis, e няверны,
ненадзейны
in-firmus, a, um бяссільны
in-fortunitas, ātis f няшчасце
in-fortunium, i n няшчасце
in-genium, i n розум, талент
in-imīcus, i m вораг
in-īquus, a, um няроўны
in-juria, ae f гвалт
in-opia, ae f пярэба,
адсутнасць
inquit (ён) кажа
in-sanabīlis, e нездаровы
in-scitia, ae f невуцтва,
глупства
in-sēro, sēvi, sītum, 3
прывіваць
in-sīdeo, sēdi, sessum, 2
сядзець
in-signis, e выдатны
in-spicio, spēxi, spectrum, 3
разглядаць
instrumentum, i n прылада

in-struo, struxi, structum, 3
падрыхтоўваць
insūla, ae f востраў
intellectus, us m розум,
інтэлект
intel-lēgo, lexi, lectum, 3
разумець
inter (+ acc.) паміж
interemptor, ōris m забойца
inter-eo, ii, itum, ire паміраць,
гінуць
inter-ficio, fēci, fectum, 3
забіваць
interrogō, 1 пытаць
inter-sum, fui, -, esse
удзельнічаць, быць цікавым
in-venio, vēnī, ventum, 4
вынаходзіць
inventor, ōris m вынаходнік
investigātor, ōris m даследчык
invītus, a, um неахвотны,
супраць волі
ipse, a, um сам, ён
ira, ae f гнеў
is, ea, id гэты, той, ён
ita так
iter, itinēris n шлях
itērum другі раз
itīdem таксама

J
jaceo, cui, cītum, 2 ляжаць
jacio, jēci, jactum, 3 кідаць
jam ужо, яшчэ
Japōnicus, a, um японскі
Jesus, m Ісус
jubeo, jussi, jussum, 2
загадваць

jucundus, a, um прыемны
judex, ĳcis m суддзя
judicium, i n суд, меркаванне
judĳco, 1 судзіць
Julius, i m Юлій
Junius, i m Юній
Juno, ōnis f Юнона
Juppĳter, Jovis m Юпітар
juro, 1 клясціся
jus, juris n права
jusjurandum, i n клятва
juvĳnis, is m, f юнак,
дзяўчына
juvo, juvi, jutum, 1
дапамагаць

L
L. (=Lucius) Луцый, *рымскае імя (праепотен)*
labor, ōris m праца
labyrinthus, i m лабірынт
Lacaena, ae f спартанка
Lacedaemonius, i m спартанец
Laconica, ae f Лаконія
Laelius, i m Лелій
lapillus, i m каменьчык
lapis, ĳdis m камень
lateo, uĳ, —, 2 хавацца
Latĳne па-лацінску
Latĳnus, a, um лацінскі
latus, a, um шырокі
latus, ĳris n бок
laudo, 1 хваліць
laurea, ae f лаўравы вянок
laus, laudis f пахвала, заслуга
Lausus, i m Лауз
lectus, i m ложка
lego, legi, lectum, 3 чытаць

Leonĳdas, ae m Леанід,
спартанскі цар
Lernaeus, a, um лернейскі
letum, i n смерць
levis, e лёгкі
lex, legis f закон
libellum, i n кніга, спіс
liber, ĳra, ĳrum свабодны
liber, libri m кніга
libĳri, ōrum m (pl.t.) дзеці
libertas, ātis f свабода
libo, 1 спрабаваць, частаваць
Libo, ōnis m Лібон, *міфічны заснавальнік Літвы*
licet дазволена
ligneus, a, um драўляны
linea, ae f лінія, мяжа
lingua, ae f язык, мова
Lithuania, ae f Літва
Lithuanus, a, um літоўскі
littĳra, ae f літара, pl.
літаратура, вучонасць
litus, ōris n бераг
Livius, i m Лівій
locus, i m месца; **in loco** у свой час
longe далёка; нашмат
longus, a, um доўгі, працяглы
loquor, locųtus sum, 3 казаць
luceo, luxi, —, 2 святціць
Lucretia, ae m Лукрэцыя
lucus, i m лес
lugeo, luxi, luctum, 2
аплакваць
lumen, ĳnis n святло, вока
lupus, i m воўк
lux, lucis f святло

М

Macēdo, ōnis m македонец
magis болей
magister, tri m настаўнік
magistra, ae f настаўніца
magistrātus, us m дзяржаўная
пасада, магістрат
magnus, a, um вялікі
majōres, um m (pl.t.) продкі
malo, malui, -, malle аддаваць
перавагу
malus, a, um дрэнны
mancipium, i n раб
mandātum, i n заповедзь,
прыказанне
mando, 1 даручаць
mandūco, 1 есці
maneo, mansi, mansum, 2
заставацца
mano, 1 цекчы
manus, us f рука
mare, is n мора
margarīta, ae f пэрліна
marītus, i m муж
marmor, ōris n мармур
Mars, Martis m Марс, бог
вайны
Martius, a, um прысвечаны
Марсу, ваярскі
mater, tris f маці
materia, ae f прадмет
maxīme вельмі
maxīmus, a, um найвялікшы
Maxīmus, i m Максім, *рымскае*
імя (cognomen)
meātus, us m рух, кругазаборот
medicīna, ae f лякарства
medīcus, i m урач

Megāra, ae f Мегары
melius лепш
memīni, meminisse помніць
memoria, ae f памяць
mens, mentis f розум
merīto заслужана
mēta, ae f канцавы пункт (на
спаборніцтвах – стартавы і
фінішны слупкі)
metempsychōsis, f
перасяленне
metus, us m страх
meus, a, um мой
miles, ītis m воін
milīto, 1 біцца, змагацца
mille тысяча
minister, tri m слуга, памочнік
Minos, ōis m Мінас, *сын*
Еўропы і Юнітара, цар Крыта
Minotaurus, i m Мінатаўр
minus меней
misēr, ēra, ērum мізэрны,
убогі
miseria, ae f бяда
mitto, misi, missum, 3 кідаць,
пасылаць
modo толькі
modus, i m мера
mollis, e мяккі
mollius больш вытанчана,
больш па-майстэрску
moneo, ui, itum, 2 нагадваць
monstro, 1 паказваць
monstrum, i n пачвара
mora, ae f затрымка
mordeo, momordi, -,
morsum, 2 мучыць,
катаваць, кусаць

morior, mortuus sum, 3

паміраць

mors, mortis f смерць

mortālis, e смяротны

mortalis, a, um смяротны

mortuus, a, um мёртвы

mos, moris m нораў, звычай

Moschovia, ae f Масковія

moveo, movi, motum, 2 ру-

хаць, абуджаць, хваляваць

multiplīco, 1 памнажаць

multitūdo, īnis f мноства

multus, a, um шматлікі

mundus, i m свет

munio, 4 умацоўваць

munus, ěris n дар

murus, i m мур

Musa, ae f муза

musca, ae f муха

muto, 1 мяняць

mutus, a, um нямы

N

nam бо

narro, 1 распавядаць

nascor, nātus sum, nasci (3)

нараджацца

natūra, ae f прырода

naturālis, e прыродны,

натуральны

naufrāgus, a, um які пацярпеў

караблекрушэнне

navis, is f карабель

navīta, ae m марак

ne не; каб не; што не

Nearchus, i m Нearch, *ваявода*

Аляксандра Македонскага

nes (i) не

necessarius, a, um неабходны

necessitas, ātis f неабходнасць

neco, 1 забіваць

neg-lēgo, lexi, lectum, 3

зневажаць, грэбаваць

nego, 1 адмаўляць

negotium, i n занятак, справа

nemo, īnis ніхто

nepōs, ōtis m нашчадак

nescio, 4 не ведаць, не ўмець

nex, necis f забойства

nihil нішто

nil=nihil

nimum вельмі, занадта

nisi калі не

nītor, nīsus sum, 3 імкунуцца

noceo, ui, cītum, 2 шкодзіць

nolo, nolui, -, nolle не хацець

nomen, īnis n імя

nomīno, 1 называць

non не

nonne хіба

nos мы

nosco, novi, notum, 3

спазнаваць

noster, tra, trum наш

noto, 1 пазначаць

notus, a, um вядомы

novem дзевяць

novi, novisse спазнаць

novus, a, um новы

nox, noctis f ноч

nubes, is f хмара

nubilus, a, um хмурны,

змрочны

nubo, nupsi, nuptum, 3

выходзіць замуж

nudus, a, um голы, пусты

nullus, a, um ніякі
num хіба, ці
numen, ĩnis n боства
numĕro, 1 лічыць
nummus, i m грошы
nunc цяпер
nunquam ніколі
nuntia, ae f вястуння
nuntio, 1 абвяшчаць
nusquam нідзе
nympha, ae f німфа

О

ob (+ acc.) з-за
ob-eo, ii, ĩtum, ĩre прыймаць
ob-jicio, jĕci, jectum, 3 надаць,
даслаць; супрацьпастаў-
ляць; папракаць
ob-lecto, 1 забаўляць
ob-sequor, cĭtus sum, 3
слухацца
ob-sum, fui, -, esse шкодзіць
occasio, ōnis f выпадак,
здарэнне
oc-cĭdo, cĭdi, cĭsum, 3
паміраць
oc-cĭdo, cĭdi, cĭsum, 3 забіваць
occulte таёмна
occŭpo, 1 займаць
ocŭlus, i m вока
odi, odisse ненавідзець
odium, i n нянавісць
officium, i n абавязак
oleo, olui, —, 2 пахнуць
olim калісьці
Olympia, ōrum n (pl.t.)
Алімпійскія гульні

Olympus, i m Алімп, гара ў
Грэцыі
omnĭno усяго
omnis, e увесь, усялякі
operor, ātus sum, 1 працаваць
oportet (безасаб.) трэба
inf. oportĕre
opprĭmo, pressi, pressum, 3
сціскаць
oppugnatio, ōnis f штурм,
напад
oppugno, 1 заваёўваць
ops, opis f багацце
opus, ĕris n справа **opus est**
ёсць неабходнасць
oracŭlum, i n аракул
oratio, ōnis f прамова
orātor, ōris m аратар
orbis, is m дыск
ordo, ĩnis m парадак
orno, 1 упрыгожваць
oro, 1 казаць; **o. causam** весці
справу (у судзе)
os, oris n рот, твар, размова
os, ossis n косць
osor, ōris m ненавіснік
ostendo, tendi, tentum 3
паказваць
ostento, 1 выхваляцца
otium, i n адпачынак
ovis, is f авечка

Р

pacificus, a, um міратворац
paedagŏgus, i m педагог,
настаўнік
Palaemon, ōnis m Палямон,
міфічны заснавальнік Літвы

palam яўна, адкрыта
Pan, Panis m (acc. Pānā) бог
лясоў, пастухоў і быдла
Pandion, ōnis m Пандыён,
міфічны цар Афін
pando, pandi, passum, 3
прасціраць
panis, is m хлеб
par, paris роўны
Parca, ae f Парка, *багіня лёсу*
parco, reperci, -, 3 мілаваць,
шкадаваць
parens, entis m, f бацька
pareo, ui, itum, 2
падпарадкоўвацца
pario, pepēri, partum 3
нараджаць
paro, 1 збіраць
pars, partis f частка
parum мала
parvus, a, um маленькі
Pasiphaa, ae f Пасіфая, *дача*
Геліоса
pastor, ōris m пастух
pater, tris m бацька
paternus, a, um бацькоўскі
patior, passus sum, 3 цярпець
patria, ae f радзіма
patricius, a, um патрыцыянскі
Patroclus, i m Патрокл, *герой*
Ліяды
raucus, a, um малалікі,
нешматлікі
pauper, ēris бедны
pauperies, ēi f беднасць
paupertas, ātis f беднасць
paux, pacis f мір
peccatum, i n грэх

pectus, ōris n грудзі
pecunia, ae f грошы
pelāgus, i n мора
pello, pepūli, pulsum, 3
штурхаць, выбіваць
per (+ acc.) праз, з дапамогай
per-āgo, ēgi, āctum, 3
выкарыстоўваць, выкладаць
per-cipio, cēpi, ceptum, 3
успрымаць, адчуваць
percutio, cussi, cussum, 3
паражаць
per-do, didi, dītum, 3 страціць
peregrīnor, ātus sum, 1
вандраваць
per-eo, iī, itum, ire гінуць
perfectus, a, um дасканалы
perfugium, i n прытулак
periculūm, i n небяспека
perniciēs, ēi f знішчэнне,
згуба
pernocto, 1 начаваць
perpetuus, a, um вечны
Persa, ae m перс
Perseus, i m Персей, *міфічны*
герой
per-suādeo, suāsī, suāsum, 2
пераконваць
perturbatio, ōnis f разлад,
перапалох
pes, pedis m нага
peto, iui, itum, 3 прасіць,
патрабаваць
Pharnāces, is m Фарнак,
баспорскі цар
Philippus, i m Філіп,
македонскі цар
philosophia, ae f філасофія

philosophor, ātus sum, 1

займацца філасофіяй

philosōphus, i m філосаф

phonographīcus, a, um

гуказапісвальны

pila, ae f мяч

piscis, is m рыба

placeo, cui, cītum, 2 падабацца

plango, planxi, planctum, 3

біць (у грудзі), смуткаваць

planto, 1 саджаць

Plato, ōnis m Платон

plerumque у большасці

выпадакаў

plerus, a, um большая частка,

шматлікія

Plinius, i m Пліній

plures, a шматлікія

plurīmus, a, um надзвычай

вялікі

plus болей

poēta, ae m паэт

polītīcus, a, um палітычны

Polonia, ae f Польшча

Polyhymnia, ae f Палігімнія,

муза лірыкі і музыкі

Pontīcus, a, um пантыйскі

Pontiliānus, i m Пантыліян,

адрасат эпіграм Марцыяла

popūlus, i m народ

porcus, i m свіння

portus, us m порт, гавань

possideo, sēdi, sessum, 2

валадаць

possum, potui, -, posse магчы

post (+ acc.) пасля

postea пасля

postquam пасля таго, як

postrēmus, a, um скрайні

potens, entis магутны

potentia, ae f магчымасць, сіла

potio, ōnis f напой

potorius, a, um пітны

prae (+ abl.) перад

praebeo, bui, bītum, 2 даваць

praiceps, itis імклівы,

неабдуманы, неразумны

praeseptum, i n правіла,

настаўленне

praecipīto, 1 кідаць

praeclārum прыўкрасна

praeclārus, a, um прыўкрасны,

прыгожы; выдатны,

бліскучы

praeco, ōnis m вястун,

глашатай

prae-moneo, monui, monītum,

2 папярэджаць,

перасцерагаць

prae-mūnio, īvi, itum, 4

абараняць

praeter (+ acc.) акрамя

prando, prandi, prānsum, 3

снедаць

pretium, i n цана, каштоў-

насць (матэрыяльная)

primum спачатку

primus, a, um першы

princeps, īpis прынцэпс,

імператар

prīncipium, i n пачатак

prīscus, a, um старадаўні

prius раней

privātus, a, um асабісты

pro (+ abl.) за

probo, 1 ухваляць

probus, a, um сумленны
procul удалечыні
prō-do, dīdi, dītum, 3
выдаваць
profiteor, fessus sum, 2
абяцаць
profūgus, i m уцякач
pro-jicio, jēcī, jectum, 3 кідаць
promptus, a, um рашучы
pronuntio, 1 абвяшчаць
propāgo, īnis m род
prophēta, ae m прарок
pro-pōno, posui, positum, 3
прапаноўваць, абяцаць
proprius, i n уласціvasць
pro-spicio, spexi, spectrum, 3
бачыць
pro-sum, pro-fui, prod-esse
дапамагаць
pro-video, vīdi, vīsum, 2
разглядаць
proximus, a, um блізкі
prudentia, ae f мудрасць,
разважліваць
publice публічна
publicus, a, um грамадскі
puella, ae f дзяўчына
puēr, ěri m хлопчык
pugna, ae f бітва
pugno, 1 біцца
pulcher, chra, chrum прыгожы
puppis, is f карма
puto, 1 лічыць
Pyrrhus, i m Пір, цар *Эпіра*
Pythagōra, ae m Піфагор,
грэцкі філосаф
Pythia, ae f Піфія, жрыца
Апалона ў Дэльфах

Q

Q. (=Quintus) Квінт, *рымская імя (praenomen)*
quacumque усюды
quadragesīmus, a, um
саракавы
quaero, quaesīvi, quaesītum, 3
шукаць, распытваць
quaestio, ōnis f допыт
quam чым; як, наколькі
quando калі; калісьці
quandōque кожны раз калі
quanto наколькі
quare чаму
quattuor чатыры
qui, quae, quod які, каторы
quia бо, паколькі
quī-dam, quae-dam, quod-dam
нехта
quidem канечне
qui-libet, quae-libet, quod-libet які-заўгодна
quingentesīmus, a, um
пяцідзясяты
quinque пяць
quis, quid хто, што
quis-quam хтосьці, штосьці
quis-quis, quid-quid кожны (хто); усялякі (хто); хто б ні, што б ні
quod паколькі
quoniam бо
quot колькі
quotannis штогод

R

radius, i m радыус (палачка для чарчэння геаметрычных фігур)
rarus, a, um рэдкі
rasus, a, um вычышчаны, чысты
ratio, ōnis f сутнасць; парадак, уладкаванне
ratiocinātio, ōnis f разважанне
re-cēdo, cessi, cessum, 3 сыходзіць
recte справядліва
rectius хутчэй
rectum, i n правільнае, справядлівае
rectus, a, um прамы, правільны
re-cūso, 1 адхіляць, адмаўляцца
red-do, reddidi, redditum, 3 аддаваць, вяртаць
re-fēro, retūli, relātum, re-ferre уносіць
regīna, ae f каралева
regio, ōnis f краіна
regius, a, um царскі
regnum, i n царства
rego, rexi, rectum, 3 кіраваць
re-jicio, jēci, jectum, 3 кідаць
re-linquo, relīqui, relictum, 3 пакідаць
remedium, i n лекі
remigium, i n вяслія
Remus, i m Рэм
re-pello, repūli, repulsum, 3 адштурхоўваць
re-perio, pēri, pertum, 4 знаходзіць, вынаходзіць

repleo, 2 напаўняць
reporto, 1 паведамляць
requies, eī f пакой
requiesco, quiēvi, quiētum, 3 пакоіцца
requīro, quisīvi, quisītum, 3 шукаць
res, rei f справа, рэч, прадмет;
res gestae падзвігі, **res publica** дзяржава **res secundae** поспех **res adversae** няшчасце
re-scribo, scripsi, scriptum, 3 пісаць у адказ
re-spondeo, spondi, sponsum, 2 адказваць
responsum, i n адказ
restis, is f вяроўка
re-sto, stīti, -, 1 заставацца
re-surgo, surrexi, surrectum, 3 уваскрасаць
re-tineo, tinui, tentum, 2 затрымліваць
re-volvo, volvi, volūtum, 3 каціцца назад
rex, regis m цар
rideo, risi, risum, 2 смяяцца
rite правільна
ritu падобна як
rogo, 1 прасіць
Roma, ae f Рым
Romūlus, i m Ромул
rota, ae f кола, калясніца
Roxolania, ae f Украіна
rus, ruris n поле, ралля
Russia, ae f Расія
rustīcor, -, 1 жыць у вёсцы

S

Sabīdus, i m Сабід
sacer, cra, crum свяшчэнны;
які нясе праклэн
sacrarium, i n святыня, храм
sacrum, i n абрад, ахвяра
saecūlum, i n век
saepe часта
saepius часцей
sagitta, ae f страла
sal, salis m соль
salto, 1 танцаваць
saltus, us m луг, горная паша
salus, ūtis f дабро, дабрабыт,
выратаванне
salūto, 1 вітаць
sanctus, a, um святы,
свяшчэнны
sanguis, īnis m кроў
sano, 1 аздараўляць
sanus, a, um здаровы
sapiens, entis m мудрэц
sapienter мудра
sapio, ii, —, 3 быць мудрым
satio, 1 насычаць
satis дастаткова
Saturnalia, ōrum n (pl. t.)
Сатурналіі, *стараіталійскае*
свята ў памяць пра “залаты
век”
satūro, 1 насычаць
sc. (=scilicet) разумеецца
scelerātus згубны
scelus, ěris n злачынства
schola, ae f школа
scientia, ae f навука, веды
scilicet разумеецца

scindo, scīdi, scissum, 3
разрываць
scio, 4 ведаць, умець
Scipio, ōnis m Сцэпіён,
рымскае імя (cognomen)
scribo, scripsi, scriptum, 3
пісаць
scrinium, i n куфар для кніг,
папер
scriptor, ōris m пісьменнік
scriptum, i n пісьмо
Scriptūra, ae f (Святое)
Пісанне
scutum, i n шчыт
Scytha, ae m скіф
se сябе (acc./abl. ад **sui**)
seco, secui, sectum, 1
рассякаць
secrēte таемна
secundus, a, um другі,
спрыяльны
secus інакш, не так
sed але
sedeo, sedi, sessum, 2 сядзець
sedes, is f трон
semel аднойчы
Semēla, ae f Семела
semper заўсёды
sempiternus, a, um вечны
senectus, ūtis f старасць
sensus, us m адчуванне
sententia, ae f думка, выслоўе
sentio, sensi, sensum, 4
адчуваць
septem сем
septingentisimū, a, um
семісоты
sepulcrum, i n труна

sepultūra, ae f пахаванне
sequor, secūsus sum, 3
следаваць (+асс.)
series, eī f шэраг, ланцужок
sermo, ōnis m слова, маўленне
sero позна
serus, a, um позні
servio, 4 служыць, быць рабом
servītus, ūtis f рабства
servo, 1 захоўваць
servus, i m раб
Sex. (=Sextus) Сэкт, рымскае
імя (*praepotem*)
sextus, a, um шосты
si калі
sic так
sicut як
significo, 1 указваць
signum, i n сігнал
Silvānus, i m Сільван, бог
лясоў, палёў, заступнік сялян
sine (+ abl.) без
sinister, tra, trum левы
Slavicus, a, um славянскі
societas, ātis f агульнасць,
супольнае вядзенне
Socrātes, is m Сакрат
Socratīcus, a, um сакратаў,
філасофскі
sol, solis m сонца
solatium, i n суцяшэнне
soleo, solitus sum, 2 мець
звычку
solidus, a, um поўны, цэлы
solum толькі
solus, a, um адзіны, бязлюдны
solūtus, a, um вызвалены,
свабодны

sophista, ae m сафіст
soror, ōris f сястра
spargo, sparsi, sparsum, 3
раскідваць
Sparta, ae f Спарта
spatium, i n месца
specto, 1 назіраць
spero, 1 спадзявацца
spes, ei f надзея
spirītus, us m дух
spiro, 1 дыхаць
statua, ae f статуя
statuo, tui, tūtum, 3 вырашаць
statūra, ae f рост
stella, ae f зорка
Stilpo, ōnis m Стышон,
філосаф мегарскай школы
stirps, stirpis f нашчадак
stolidus, a, um глупы
strepītus, us m шум
stringo, strīnxi, strictum, 3
даставаць
studium, i n старанне,
занятак, вывучэнне
stultus, a, um глупы, дурны
stuprum, i n распуста
stylus, i m стыль, палачка для
пісьма
sub-eo, ii, itum, ire ісці,
прыхадзіць
subjectus, a, um пакорны,
скораны
subjicio, jēci, jectum, 3
скараць
suf-fēro, sustūli, -, ferre
пераносіць
sum, fui, -, esse быць

summus, a, um найбольшы,
найвышні

sumo, sumpsi, sumptum, 3
браць; **s. supplicium de**
караць кагосьці

superbia, ae f ганарлівасць

superbus, a, um ганарлівы

supĕro, 1 пераўзыходзіць

super-sum, fui, -, esse
заставацца

super-vādo, —, —, 1 адольваць

suppedito, 1 забяспечваць,
мець з лішкам

supra (+ acc.) вышэй за

suprĕmus, a, um

найвышэйшы

surgo, rexi, rectum, 3

падымацца, узыходзіць

sursum уверх

sus-tineo, tinui, tentum, 2

падтрымліваць, цярпець

sutor, ōris m шавец

suus, a, um свой

T

T. (=Titus) Ціт, *рымскае імя*
(*praenomen*)

taberna, ae f карчма

tabŭla, ae f дошка

taceo, tacui, tacĭtum, 2 маўчаць

tam так, настолькі

tamquam так як

tandem урэшце

tango, tetĭgi, tactum, 3

кранацца, чапаць

tanto настолькі

tantum толькі

Tarquinius, i m Тарквіній

taurus, i m бык

tego, texi, tectum, 3

пакрываць, хаваць

Telephus, i m Тэлеф, *сябар*
Гарацыя

tempestas, ātis f бура

temporarius, a, um часовы

tempus, ōris n час

teneo, tenui, tentum, 3
трымаць

tergum, i n спіна

terra, ae f зямля

terreo, ui, ĭtum, 2 баяцца

tertius, a, um трэці

testis, is m, f сведка

Thales, ētis m Фалес

theca, ae f сховішча

theologia, ae f тэалогія

Thesĕus, a, um тэзэеў

Theseus, i m Тэзэй

Thessalia, ae f Фесалія

timeo, ui, -, 2 баяцца

timĭdus, a, um баязлівы

toga, ae f тога

tolerantia, ae f цярплінасць,
трываласць

tolĕro, 1 цярпець

tollo, sustŭli, sublātum, 3
выдаляць

tono, tonui, -, 1 грымець

tot столькі

totĭdem столькі ж

totus, a, um увесь, цэлы

traho, traxi, tractum, 3

цягнуць, вабіць

tranquillus, a, um ціхі

trans-eo, ii, ĭtum, ĩre мінаць,
праходзіць

tredĕcim трынаццаць
tres, tria тры
tribuo, tribui, tribūtum, 3

надзяляць

triginta трыццаць
Trojānus, i m траянец
trudo, trūsi, trūsum, 3

выцясяняць

tu ты
Tullia, ae f Тулія
turba, ae f натоўп
turbo, 1 хваляваць, непакоіць
turpe ганебна, сорамна
turpis, e ганебны, саромны
turpitude, ĩnis f

непрыстойнасьць

tutus, a, um бяспечны
tuus, a, um твой
tuus, a, um твой
Typhon, ōnis f Тыфон, *старукі*
вэлікан
tyrannus, i m уладар, тыран

U

ubi дзе
ubicumque дзе б ні
ubīque усюды
ullus, a, um нейкі, нехта
ultĭmus, a, um крайні
umbra, ae f цень
umquam калі-небудзь
unde адкуль
universus, a, um увесь, цэлы
unus, a, um адзін
urbs, urbis f горад
usque безупынна
usus, us m вопыт
ut як; каб; (так) што; няхай

utendum карыстацца
utor, usus sum, 3 карыстацца
uxor, ōris f жонка

V

vacatio, ōnis f вызваленне,
свабода
vado, -, -, 3 ісці
vagor, ātus sum, 1 блукаць
valde моцна
valeo, valui, valĭtum, 2 быць
здаровым
valĭdus, a, um моцны
vallum, i n вал
vanĭtas, ātis f марнасьць
vasto, 1 спусташаць
vehementer моцна
vel або
velox, ōcis хуткі
venālis, e прадажны
venĕnum, i n атрута
venio, veni, ventum, 4
прыходзіць
ventus, i m вецер
Venus, ěris f Венера
ver, veris n вясна
verbum, i n слова
vere справядліва, сапраўды
verissime вельмі справядліва
verĭtas, ātis f ісціна
vero сапраўды
versicŭlus, i m вершык
versus, us m верш
verto, verti, versum, 3
пераварочваць
verus, a, um сапраўдны
vesper, ěris m вечар
Vesta, ae f Веста

vestigium, i n след
veto, ui, ĭtum, 1 забараняць
vetus, ěris стары
vetustas, ātis f старына
vetustus, a, um стары
via, ae f дарога
vicissim у сваю чаргу
victoria, ae f перамога
vicus, i m квартал
videlicet відавочна
video, vidi, visum, 2 бачыць;
 vidētur здавацца
vidua, ae f удава
vinco, vici, victum, 3
 перамагаць
vir, viri m мужчына, чалавек
virtus, ūtis f дабрачыннасць,
 цнота
vis f сіла
visus, us m зрок, позірк
vita, ae f жыццё
vitium, i n недахоп, загана
vituperō, 1 ганіць, асуджаць

vivifico, 1 ажыўляць, рабіць
 жывым
vivo, vixi, victum, 3 жыць
vivus, a, um жывы
voco, 1 клікаць, называць
Volānus, i m Андрэй Волан
 (1530-1610), *беларускі мысляр*
volo, volui, -, velle хацець
volūcer, cris, cre імклівы
voluntarius, a, um
 дабравольны
voluptas, ātis f задавальненне
volvo, volvī, volūtum, 3
 каціцца
vox, vocis f голас
vulnus, ěris n рана
vultus, us m твар

X

Xenōphon, ōntis m Ксена-
 фонт, *грэцкі гісторык*

Z

Zeno, ōnis m Зенон, *філосаф,*
 вучань Парменіда

БЕЛАРУСКА-ЛАЦІНСКІ СЛОЎНІК

А

аб de (+ abl.)
абараняць de-fendo, fendi, fensum, 3
абіраць creo, 1
або aut
Агамемнан Agamemno, ōnis m
ад ab (+ abl.)
аддаваць red-do, reddīdi, reddītum, 3; **адд. перавагу** anteponeo, posui, posītum, 3
адзін unus, a, um
адказваць re-spondeo, spondi, sponsum, 2
адмаўляць nego, 1
адпавядаць re-spondeo, spondi, sponsum, 2
адпачынак otium, i n
адпльываць solvĕre naves
айчына patria, ae f
але sed
Аляксандр Alexander, dri m
апякун tutor, ōris m
арол aquila, ae f
асцерагацца caveo, cāvī, cautum, 2
ахеец Achaeus, i m

Б

багаты dives, itis
багацце divitiae, ārum f, pl.t.
багіня dea, ae f
бацька pater, tris m
без sine (+ abl.)

Беларусь Albaruthenia, ae f
берагчы cōn-servo, 1
бітва pugna, ae f
блізка prope (+acc.)
бо cum (+conj.)
бо enim
бог deus, i m
больш magis
боскі divīnus, a, um
быць sum, fui, -, esse

В

вада aqua, ae f
вайна bellum, i n
вандроўка peregrinātio, ōnis f
ведаць scio, 4
верны fidēlis, e
вечны aeternus, a, um
воін miles, itis m
воля voluntas, ātis f
вораг hostis, is m
воск cera, ae f
вуха auris, is f
вучань discipŭlus, i m
вучоны doctus, a, um
вучыцца disco, didīci, -, 3
вучыць doceo, cui, ctum, 2
вы vos
выгнанне exsilium, i n
вызваляць libĕro, 1
выкрываць de-tego, texti, tectum, 3
выратаўваць salvo, 1
вырашаць solvo, solvī, solūtum, 3

вядомы clarus, a, um
вялікі magnus, a, um
вястун nuntius, i m

Г

гаварыць dico, dixi, dictum, 3
гадзіна hora, ae f
Гамер Homērus, i m
гандаль commercium, i n
ганьба turpītudo, īnis f
гара mons, montis m
гаспадар domīnus, i m
Гера Hēra, ae f
Геракл Hercūles, is m
гідра Hydra, ae f
гісторык scriptor (ōris, m)
rerum

глыбокі altus, a, um
глядзець video, vidi, visum, 2
год annus, i m
горад oppīdum, i n; urbs,
urbis f
грамадзянін civis, is m
грэк Graecus, i m
грэцкі Graecus, a, um
Грэцыя Graecia, ae f
гэты hic, haec, hoc

Д

да ad (+ acc.) ante (+ acc.)
дабро bonum, i n
даваць do, dedi, datum, 1
давяраць fido, fisis sum, 3
дамоў domum
дапамагаць ad-sum, af-fui, -,
ad-esse
дарога via, ae f
дача filia, ae f

два duo, duae, duo
дзе ubi
дзея causā, gratiā (+ gen;
постпазітыўна)
дзень dies, ēi m
дзесяць decem
дзяржава civītas, ātis f
дзясяты decīmus, a, um
для pro (+ abl.)
добры bonus, a, um
дом domus, us f
доўгі longus, a, um
дрэнны malus, a, um
думаць puto, 1
дыхаць spiro, 1
Дыяген Diogēnes, is m
Дэмакрыт Democrītus, i m

Е (Ё)

ён is, ea, id
Еўропа Eurōpa, ae f

Ж

жывы vivus, a, um
жыццё vita, ae f
жыць vivo, vixi, victum, 3

З

з (адкуль?) a, ab (+abl.), e, ex (+
abl.)
з (кім?) cum (+ abl.)
за pro (+ abl.)
забіваць neco, 1
заваёўваць ex-pugno, 1
загад jussus, us m
загадка aenigma, ātis n
закрываць claudio, clausi,
clausum, 3

закрыты clausus, a, um
засноўваць con-do, dīdi,
dītum, 3
заўсёды semper
захоўваць servo, 1
зброя arma, ōrum n (pl.t.)
зваць voco, 1, nomīno, 1
згінуць per-eo, ii, itum, ire
згода concordia, ae f
здарацца fio, factus sum, fiēri
Зеўс Iuppīter, Jovis m
змагацца pugno, 1
змова conjuratio, ōnis f
змягчаць mollio, 4
знаходзіцца sum, fui, -, esse

I

i et
Ікар Icārus, i m
іншы alius, a, ud
ісці eo, ii, itum, ire
ісціна veritas, ātis f
Італія Italia, ae f
Іфігенія Iphigenia, ae f

K

каб ut (з conj.)
кагорта co-hors, hortis f
казаць (prae-) dico, dixi,
dictum, 3
казыгаць titillo, 1
калі cum (час); si (умова)
Калхант Calchas, antis m
карабель navis, is f
карысны utilis, e
Катыліна Catilina, ae f
кіраваць impĕro, 1
Кіферон Cithaeron, ōnis m

клікаць voco, 1
кніга liber, bri m
кожны omnis, e
колер color, ōris m
колькі quot
консул consul, ūlis m
красамоўны eloquens, entis
красамоўства eloquentia, ae f
красці clepo, psī, ptum, 3
Крээ Croesus, i m
купляць emo, emī, emptum, 3

L

Лай Lāius, i m
лаўр laurus, i f
легіён legio, ōnis f
лёгка facile
лепш melius
лес silva, ae f
леў leo, leōnis m
Лікург Lycurgus, i m
лічыць puto, 1; aestimo, 1
(каго кім?)
любіць amo, 1
ля apud (+ acc.)
лятаць volo, 1

M

магчы possum, potui, -, posse
маленькі parvus, a, um
маліцца oro, 1
малы parvus, a, um
марафонскі Marathonius, e,
um
мастацтва ars, artis f
маўчаць taceo, tacui, tacitum, 2
маці mater, tris f
медыцына medicīna, ae f

Меркурый Mercurius, i m
мёртвы mortuus, a, um
месца locus, i m
месяц mensis, is m
мець habeo, ui, itum, 2
мець звычайку soleo, solitus sum, 2
міласэрнасць misericordia, ae f

Мінерва Minerva, ae f
мір pax, pacis f
мой meus, a, um
монстр monstrum, i n
мора mare, maris n
мудрасць sapientia, ae f
мудры sapiens, entis
муза Musa, ae f
музыка musica, ae f
мур murus, i m
мысліць cogito, 1

Н

на in (куды?+ acc.; дзе?+ abl.)
нават etiam
навука litterae, arum f (pl.t); scientia, ae f
назваець nomino, 1; appello, 1
налічваець e-numero, 1
нападаць in-vado, vasi, vāsum, 3
народ populus, i m
настаўнік magister, tri m
на суперак contra (+ acc.)
наш noster, tra, trum
не non; **не толькі... але і** – non ... sed etiam
неабходнасць necessitas, atis f
неабходны necessarius, a, um

небяспека periculum, i n
непрыемнасць incommodum, i n
Нерон Nero, onis m
нехта quis, quid
ніколі nusquam
нішто nihil
ніякі nullus, a, um
нораў mos, moris m
няўдача infortunitas, atis f

П

павітаць saluto, 1
паводле iuxta (+ acc.)
пад sub (+ abl.)
падабенства similitudo, inis f
падарунак donum, i n
падляцець ad-volo, 1
падобны similis, e
пажар incendium, in
пакараць смерцю sumere supplicium de (+ abl.)
пакідаць re-linquo, liqui, lictum, 3
пакуль dum
па-лацінску Latine
паміж inter (+ acc.)
памыляцца erro, 1
памяць memoria, ae f
пасля postea (+ acc.)
паправаць postulo, 1
паэт poeta, ae m
перавага commodum, i n
перад prae (+ abl.)
перадаваць trado, didi, ditum, 3
перамагаць vinco, vici, victum, 3

перамога victoria, ae f
пераплыць trans-navigo, 1
перс Persa, ae m
песенка cantilēna, ae f
Пір Pyrrhus, i m
пісаць scribo, scripsi,
scriptum, 3
Платон Plato, ōnis m
пра de (+ abl.)
прапаноўваць pro-pōno,
posui, posūtum, 3
праўда veritas, ātis f
працаваць labōro, 1
прыгожы pulcher, chra,
chrum
прыносіць fero, tuli, latum,
ferre; **прыносіць у ахвяру**
sacrificio, 1
прыўкрасны praeclārus, a, um
прычына causa, ae f
птушка avis, is f
пытаць rogo, 1

Р

раб servus, i m
рабіць facio, feci, factum, 3
рабства servitus, ūtis f
радавацца gaudeo, gavīsus
sum, 2
радзіма patria, ae f
разбураць deleo, 2
разумець intelligo, lexi,
lectum, 3
рака flumen, ūnis n; fluvius, i m
раней prius
Ромул Romūlus, i m
рука manus, us f
Рым Roma, ae f

рымлянін Romānus, i m
рымскі Romānus, a, um
рэдка rarus, a, um
Рэм Remus, i m

С

сабака canis, is m
Сакрат Socrātes, is m
сапраўдны verus, a, um
Сапфо Sappho, ūs f
Сафокл Sophōcles, is m
свабодны liber, ěra, ěrum
сенатар senātor, oris m
сквапны avārus, a, um
складаны difficilis, e
слова verbum, i n
сляпы caecus, a, um
смелы fortis, e
смерць mors, mortis f
сон somnus, i m
сонца sol, solis m
спадзявацца spero, 1
спазнаваць cerno, crevi, cre-
tum, 3; nosco, novī, notum, 3
справа res, rei f
справядліва recte
спаць dormio, 4
спрачацца dispūto, 1
спяваць cano, cecīni, cantum, 3
старажытны antiquus, a, um
стары vetus, ěris
страўнік venter, tris m
Стыкс Styx, Stygis f
судзіць iudico, 1
супраць contra (+ acc.)
Сфінкс Sphinx, ingis f
сын filius, i m

сыходзіць de-cēdo, cessi, cessum, 3

сябар amīcus, i m

сябе se

сяброўства amicitia, ae f

сярод inter (+ acc.)

Т

так ut

такі talis, e

там ibi

той is, ea, id

Троя Troja, ae f

трэба oportet

трэці tertius, a, um

ты tu

У

у in (куды?+ acc.; дзе?+ abl.);
apud (у каго?+ acc.)

увесь omnis, e; totus, a, um

удача fortūna, ae f

уначы nocte

упасці cado, cecidī, casūrus, 3

упрыгожваць orno, 1

Х

Харыбда Charybdis, is f

хацець volo, volui, -, velle

хіба an

хоць etsi

храм templum, i n

хто quis

Ц

цар rex, regis m

цмок draco, ōnis m

Цыцэрон Cicerō, ōnis m

цэнтр centrum, i n

Ч

чалавек vir, viri m; homo, īnis m

час tempus, ōris n

часовы temporarius, a, um

часта saepe

чытаць lego, legi, lectum, 3

Ш

шаленства furor, ōris m

шанаваць colo, colui, cultum, 3

шкодзіць ob-sum, ob-fui, -, obesse

школа schola, ae f

шлях via, ae f

шматлікі multus, a, um

што quod

шэсць sex

Э

Эдып Oedīpus, i m

Эўрыпід Euripīdes, is m

Эўрысфей Eurystheus, i m

Ю

Юпітар Iuppīter, Jovis m

Я

я ego

яблык malum, i n

яблыня malus, i f

язык lingua, ae f

як ut

які qui, quae, quod

ЛІТАРАТУРА

1. Бабичев, Н.Т. Словарь латинских крылатых слов / Н.Т. Бабичев, Я.М. Боровский. – М. : 1988. – 960 с.
2. Гарник, А. В. Латинский язык = Lingua Latina: учеб. пособие / А. В. Гарник, Г. И. Шевченко. – Минск : БГУ, 2004. – 247 с.
3. Дворецкий, И.Х. Латинско-русский словарь / И.Х. Дворецкий. – М. : Рус. яз., 2000. – 846 с.
4. Зарембо, О.С. Латинский и древнегреческий языки: Учебное пособие для студентов специальности "Философия" / О. С. Зарембо, О. Г. Прокопчук– Минск : БГУ, 2006. – 35 с.
5. Латинский язык : учебник для унив-ов и ин-тов иностр. языков / А.Н. Попов, П.М. Шендяпин. – Москва: Высш. школа, 1970. – 432 с.
6. Латинский язык: учебник для фак. иностр. яз. педагог. ин-тов / под общ. ред. В. Н. Ярхо и В. И. Лободы. – 2-е изд., перераб. – М. : Просвещение, 1969. – 384 с.
7. Некрашевич-Короткая, Ж. В. Латинский язык : пособие для студ. / Ж. В. Некрашевич Короткая, Т. В. Федосеева ; науч. ред. А. З. Цисык. – Минск : БГУ, 2010. – 216 с.
8. Шевченко, Г. И. Словарь латинских дериватов в языках восточных и западных славян / Г. И. Шевченко, А. В. Гарник, А. В. Кириченко; под ред. Г. И. Шевченко. – Минск : БГУ, 2007. – 109 с.
9. Biblia Sacra juxta vulgatam versionem. – Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1994. – 1980 p.
10. [Erasm. Desiderius Roterodamus] Apophtegmatum ex optimis utriusque linguae scriptoribus [...] collectorum libri octo. -- Lugduni, Anno Domini M.D.L.VIII. [1558].
11. Radvanas, Jonas. Radviliada / parengė, įvadą, komentarus ir asmenų žodynėlį parašė, iš lotynų kalbos vertė Sigitas Narbutas. Vilnius: Vaga, 1997.
12. Sarbiewski, Macej Kazimerz. Liryki oraz Droga rzymska i fragment Lechiady / przeł. T. Karyłowski TJ, oprac. M. Korolko przy współudziale J. Okonia. – Warszawa, 1980.
13. Volanas, Andrius. Rinktiniai raštai / Sudare Marcelinas Rocka, Inge Luksaite. - Vilnius : Mokslo ir enciklopediju I-kla, 1996. - 447 p.

ЗМЕСТ

ПРАДМОВА	4
УМОЎНЫЯ СКАРАЧЭННІ	5
Занятак 1. Алфавіт. Правілы чытання. Націск.....	5
Занятак 2. Назоўнік. I скланенне. Спражэнне дзеяслова <i>sum, esse</i> ў цяперашнім часе. Прыназоўнікі	6
Занятак 3. Граматычныя катэгорыі дзеяслова. Infinitivus praesentis activi. Praesens indicativi activi	7
Занятак 4. II скланенне назоўнікаў. Сінтаксіс простага сказа.....	8
Занятак 5. Прыметнікі I-II скланення. Прыналежныя займеннікі. Ablativus temporis. Ablativus causae. Ablativus modi.....	10
Занятак 6. Imperativus praesentis activi. Imperativus praesentis passivi. Дзеясловы, вытворныя ад <i>sum, fui, -, esse</i> . Займеннікавыя прыметнікі.....	11
Занятак 7. Займеннікі.....	12
Занятак 8. Praesens indicativi passivi. Infinitivus praesentis passivi. Verba deponentia. Ablativus auctoris. Ablativus instrumenti	13
Занятак 9. III скланенне назоўнікаў. Зычны, галосны і змешаны тыпы.....	14
Занятак 10. III скланенне назоўнікаў. Асаблівасці	16
Занятак 11. Imperfectum indicativi activi et passivi. Genetivus qualitatis. Ablativus qualitatis	17
Занятак 12. Futurum I indicativi activi et passivi	18
Занятак 13. Прыметнікі III скланення.....	19
Занятак 14. IV, V скланенні назоўнікаў.....	20
Занятак 15. Perfectum indicativi activi. Віды перфектных асноў.....	21

Занятак 16. Plusquamperfectum indicatīvi actīvi. Futurum II indicatīvi actīvi.....	23
Занятак 17. Participia. Conjugatio periphrastica actīva.	24
Занятак 18. Perfectum indicatīvi passīvi. Plusquamperfectum indicatīvi passīvi. Futurum II indicatīvi passīvi	25
Занятак 19. Ступені параўнання прыметнікаў. Ablativus comparationis. Genetivus partitivus.....	26
Занятак 20. Лічэбнікі. Прыслоўі	28
Занятак 21. Gerundium. Gerundivum. Conjugatio periphrastica passīva	29
Занятак 22. Інфінітывы. Сінтаксічны зварот accusativus cum infinitivo	30
Занятак 23. Сінтаксічны зварот nominativus cum infinitivo	32
Занятак 24. Сінтаксічны зварот ablativus absolutus ...	33
Занятак 25. Утварэнне форм conjunctivus. Conjunctivus у незалежным сказе.....	33
Занятак 26. Conjunctivus у даданных сказах. Consecutio temporum. Даданыя сказы мэты, дапаўняльныя, следства і паясняльныя.....	34
Занятак 27. Ускоснае пытанне. Ускосная мова. Адносныя даданыя сказы.....	35
Занятак 28. Даданыя сказы часу, прычыны, уступкі.	37
Занятак 29. Умоўны перыяд	38
ЛАЦІНСКА-БЕЛАРУСКІ СЛОЎНІК	39
БЕЛАРУСКА-ЛАЦІНСКІ СЛОЎНІК.....	63
ЛІТАРАТУРА.....	69